مەولەوی:
ژیانو بەرهەمی

محەمەدی مەلا کەریم

ژیانی مەولەوی *

سەییدعەبدوڕڕەحیمی کوڕی مەلا سەعیدی تاوگۆزیی[1]، لەناو خەڵکا بەناووبانگ بە (مەولەوی)و لە جیهانی شیعر نازناو(مەعدووم)و (مەعدوومی)، لە بنەماڵەیەکی تا چەند پشت مەلاو مەلازادەی گەورەی ناوچەی ڕۆژئاوای کوردستانی بەشی ئێرانەو، ئەچێتەوە سەر (پیرخدری شاهۆ)[2] کە یەکێکە لە پیاوە ئایینی یە هەرە پیرۆزەکانی ناوچەی (هەورامان)[3].

---

* ئەم باسە ، یەکەم جار ، لە گۆڤاری فەردنسەیی زمانی (ئیسلامی کوردان) دا : لە چوارچێوەی کۆمەڵێ باسدا لە بارەی ژیانی مایەیی و گیانیی کوردەوە ، بە زمانی ئینگلیزی ، بڵاوکراوەتەوە ، پاشانیش تێکستە کوردییەکەی لە ژمارە یەکی گۆڤاری (ئەنتۆلۆگیا) دا کە لە سوید دەرئەچێ - بڵاوکراوەتەوە .ئەم تێکستەیشی کە ئێستا لێرەدا بڵاوئەکرێتەوە، تێکستێکی کەمێك دەسکاری کراوی تێکستە بڵاوکراوەکەی (ئەنتۆلۆگیا) یە .

[1] -تاوەگۆزی : ناوچەیەکی سەرسنووری کوردستانی عێراق و ئێرانە بەشەکەی کوردستانی عێراقی سەر بە قەزای هەڵەبجەیە ، خەڵکەکەیشی بە ناوی ناوچەکەوە ناوئەبرێن .

[2] -پیرخدری شاهۆ: خواناسێکی بەناووبانگی کوردە لە ساڵانی سەدەی ١٤ی لە دایکبوونا لە ناوچەی (خانەگا)و (پاوە) لە هەورامانی لهۆن ژیاوە، ئارامگای بەسەر چیای (شاهۆ)وەیە ، شاهۆ زنجیرە چیایەکە ١٢ فرسەق لە ڕۆژئاوای سنەوە لە ناوچەی هەورامان .

[3] -هەورامان: ناوچەیەکی سەرسنووری کوردستانی عێراق و ئێرانە بەشی هەرە زۆری ئەکەوێتە کوردستانی ئێرانەوەو بەشێکی زۆر کەمیشی ئەکەوێتە کوردستانی عێراقەوە،

لە ساڵی (١٨٠٦ یا ١٨٠٧)[٤] دا لە دێی (سەرشاتەی خواروو) لە بەشی کوردستانی عێراقی ناوچەی (تاو گۆزێ) هاتووەتە دنیاوەو، بە عادەتی ئەو سەردەمەی کوردستان کە خوێندنی تەنها لە حوجرەی[٥] فەقێ ی[٦] پاڵ مزگەوتی

خەڵکەکەی بە دیالێکتی هەورامی - گۆرانی ئەدون و شاعیری بەرجەستەی زۆری تیا هەڵکەوتووە .

[٤] -لەبەرئەوەی کۆن، مێژوو لە وڵاتانی ئیسلاما بە ساڵی کۆچی دەسنیشان کراوەو، کەمتریش مانگ و ڕۆژیشی لەگەڵا دەسنیشان کراوە، ئێستاکە بمانەوێ ساڵێکی کۆچی وەرگێرینە سەرساڵی لە دایکبوون، ئەبێ بە پێی جەدوەلی تایبەتیی ئەم کارە بەراوردیان بکەین بەیەك و، کە بەراوردیان ئەکەین ئەبینین هەر ساڵێکی یەکێکیان بەرامبەری چەند مانگێ لە ساڵێك و چەند مانگێ لە ساڵی پێشەوەیا پاشەوەی ئەویان ئەوەستێ و ، لەبەرئەوە کە زۆرتر وایە ڕۆژو مانگی ڕووداوەکە بە ساڵی کۆچی نازانین ناتوانین بەرامبەرەکەی بە ڕۆژو مانگی ساڵی لە دایکبوون بزانین، بۆیە ئێمەیش لەم کتێبەدا کە بمانەوێ ساڵی ڕووداوێ لە ڕووداوەکانی ژیانی مەولەوی دەسنیشان بکەین، لەبەرئەوەی کە مێژووەکەمان هەربە ساڵی کۆچی زانیوەو ئاگامان لە ڕۆژو مانگەکەی نییە، دوو ساڵە بەرامبەرە لە دایکبوونییەکەیمان نووسیوە، واتە ئەو ڕووداوە لە یەکێ لەو دوو ساڵە لەدایکبوونی یەدا ڕوویداوە ئەگەر دەق بمانزانیایە لە چ ڕۆژێکی کام ساڵی کۆچیدا ڕوویداوە، ئەیشمانزانی بەرامبەری چ ڕۆژێکی چ مانگێکی چ ساڵێکی لە دایکبوونی ئەوەستێ .

[٥] -حوجرە: قوتابخانەی قوتابیانی ئایینی بە تەنیشت مزگەوتەکانەوە لە کوردستاناو لەهەمان کاتا جێگای حەسانەوەو نان تیا خواردن و نووستنیشیان بووە.

[٦] -فەقێ: ئەو قوتابیانەی لە خوێندنگاکانی پاڵ مزگەوتەکانی شارو لادێکانی کوردستانا ئەو بابەتانەیان خوێندووە کە خوێندنیان لە وڵاتانی ئیسلاما باوبووە، ئەمانە، تێکڕا لە سەرەتاییترین پلەیانەوە تا دوایییترین پلەیان ، پێیان وتراوە (فەقێ) ، وشەکەیش لە (فقیە) ی عەرەبییەوە وەرگیراوە کە واتە (زانا) .

شارو گوندە گەورەکان‌و ئاغا دێ کا[7]نا تیا هەبوە ، لای باوکی لە حوجرە دەستی کردووە بە خوێندن‌و پاشان بە خوێندنگا بەناوو بانگەکانی ناوچەی ئەردەڵان [8] و باباندا [9] گەڕاوە بۆخوێندن‌و بە دووقۆناغ[10] خوێندنی مەلایەتیی تەواو کردووەو

---

[7] –ئاغادێ: ئەو گوندانەی موڵکی ئاغان‌و ماڵی ئاغا خۆیشی لەوێیە، لە زۆر لەم جۆرە گوندانەدا ئاغا خۆی ئەرکی دابین کردنی خۆراکی بۆ فەقێ لە ئەستۆ گرتووە، لە دێهاتی ترا فەقێ ئێواران نان‌و شێویان لە ماڵە جووتیارەکان کۆکردووەتەوە، ئەرکی جلوبەرگ‌و کتێب کڕین‌و خەرجیی بەرباخەڵیشیان لەسەر خۆیان‌و ماڵی باوك‌و کەسوکاریان بووەو تێکڕا بۆ پەیداکردنی ئەم خەرجی‌یە بەهاران کەرەیان لە ناو خێڵەکانا ڕاتبە کردووەو ڕەمەزانان مەلا ڕەمەزانی‌یان کردووەو سەرفیترەیان لە دێهاتی‌یەکان وەرگرتووەو زۆرجاران بۆ جەژنی قوربانیش چوونەتەوە هەمان دێ کە ڕەمەزان مەلای بوون‌و پێستەی قوربانی‌و هەندێ جەژنانەیان لێ وەرگرتوون .

[8] –ئەردەڵان: میرێتی‌یەکی کوردبووە لە ساڵانی ١٢٢٠ یا ١٢٢١ – ١٨٦٧ یا ١٨٦٨ دا (حوکمڕانی‌یەکی تا ڕادەیەکی دوور سەربەخۆی لە ناوچەی ناوەڕاستی کوردستانی ئێران‌و عێراقی ئێستادا کردووەو، سەرەنجام لە چوارچێوەی نەخشەی نەهێشتنی میرێتی‌یە دەرەبەگی‌یەکانی کوردستانا کە هەردوو دەوڵەتی عوسمانی‌و ئێران جێبەجێیان کرد ،لە لایەن قاجاری‌یەکانەوە لەناوبرا.

[9] –بابان: میرێتی‌یەکی کوردبووە لە ساڵانی ١٦٩٤ یا ١٦٩٥ – ١٨٥٠یا ١٨٥١ لە ناوچەکانی ڕۆژهەڵاتی کوردستانی عێراقی ئێستادا حوکمڕانی‌یەکی لە کاروباری ناوخۆدا سەربەخۆی کردووەو تەنانەت چەند جاریش بەغدای بۆ یارمەتیدانی والیانی تورك لە ئاگۆکی‌یەکانی ناوخۆیانا داگیرکردووە، ئەم میرێتی‌یەیش شەروا لە چوارچێوەی ئەو نەخشەیەی عوسمانی‌و ئێرانا کە لە پەراوێزی پێشوودا باسمان کرد ، لەلایەن تورکەکانەوە لەناوبرا .

مەلایەکی سەرامەدی خاوەن بەرهەمی بە شیعرو بە پەراوێز لەسەر شیعرەکانی بەکوردی‌و بە عەرەبی‌و بە فارسی لە عیلمی کەلام [11]دا لێ دەرچووە ، سەرەڕای ئەوەی کە شاعیرێکی ناسك‌و بەرزی لەناوچەی ئەردەڵان‌و بابان بێ هاوتای وایش بووە چ پێش خۆی‌و چ پاش خۆی تا ئەمڕۆ، لە بابەتی خۆیا، شاعیری وا بەدەسەڵات لەزمانی کوردیدا هەڵنەکەوتووە‌و ، لە هەر شاعیرێکی تری کورد بەناووبانگترە ..

بۆ خوێندن، گەلێ ناوچەی کوردستانی ئێران‌و عێراق گەڕاوەو،ئیجازەی مەلایەتیی[12] لای مەلا عەبدوڕڕەحمانی نۆتشەیی [13]لە سلێمانی وەرگرتووەو لە

---

[10] –چونکە لە ناوەڕاستی خوێندنەکەیاو بەهۆی مردنی باوکیەوەو بۆ پەیداکردنی نان بۆ براو خوشکە لە خۆی بچووکترە هەتیوکەوتووەکانی وازی لە خوێندن هێناوەو تا ئەوان وایان لێ نەهاتووە بتوانن خۆیان بژێینن نەگەڕاوەتەوە سەر خوێندنەکەی

[11] –عیلمی کەلام: ئەو زانستەی ڕاستیی بنەماکانی ئایینی ئیسلامی لە ڕووی ئەقڵ‌و فەلسەفەوە پێ ئەچەسپێنرێ

[12] –ئیجازەی مەلایەتی : بەڵگەنامەی خوێندن تەواوکردن‌و توانی دەرز بە فەقێ وتنەوە. لەم بەڵگەنامەیەدا بە زنجیرە ناوی ئەو مامۆستایانە ئەهێنرێ کەوا پاشوویان ئیجازەی دەرز بەفەقێ وتنەوەو دانی ئەو ئیجازەیەی بەفەقێی خوێندن تەواوکردوو لە پێشوویان وەرگرتووەو هەربەم جۆرە تا ئەگاتەوە سەر پێغەمبەرو لەویشەوە بە هۆی جوبرەئیلەوە ئەگاتەوە خوا .

[13] –مەلا عەبدوڕڕەحمانی نۆتشەیی: یەکێکە لە زانا گەورەکانی کورد، لە سەدەی نۆزدەهەما لە سلێمانی مامۆستا بووەو،لە ١٨٤٧ یا ١٨٤٨ دا لەوێ کۆچی دوایی کردووە .

هەندێ لە دێهاتی ناوچەی هەڵەبجەو پاشان لەسەر شاتەکەی زێدو ماوای خۆی بە مەلایەتی و پێگەیاندنی فەقێ و نووسینی بەرهەمەکانیەوە خەریك بووە .

هەر لە سەرەتای مەلایەتییەوە ڕێگای سۆفیەتیی گرتووەتە بەرو تەریقەتی نەقشبەندیی [14] لەسەر دەستی شێخ عوسمان سیراجەددینی تەوێڵەی [15] خەلیفەی مەولانا خالیدی نەقشبەندیدا [16] وەرگرتووەو ، پاشانیش خۆی داوەتە دەستی

[14] –تەریقەتی نەقشبەندی : یەکێکە لە ڕێبازەکانی سۆفیەتی ، بەهائەددین موحەمەدی فارووقی خەڵکی بوخاراو بەناووبانگ بە(شاهی نەقشبەند) دایهێناوەکە لە ساڵی ١٣٨٩ دا کۆچی دوایی کردووە، بنەمای ئەم ڕێبازە بیرکردنەوەیە لەخوا بە دڵ و ناوهێنانیەتی لە ژێر لێوەوە، بە پەیڕەوانی ئەم تەریقەتە ئەڵێن (سۆفی).

[15] –شێخ عوسمان سیراجەددینی تەوێڵە: یەکێکە لەناودارترین خەلیفەکانی مەولانا خالیدی نەقشبەندی ، لە دێی (تەوێڵە)ی هەورامان لە کوردستانی عێراق دانیشتووەو ڕێبازی سۆفیەتیی بە پێی تەریقەتی نەقشبەندی بڵاوکردووەتەوە لە ١٧٨٠ یا ١٧٨١ دا هاتووەتە دنیاوەو لە ساڵی ١٨٦٧ دا کۆچی دوایی کردووە .

[16] –مەولانا خالیدی نەقشبەندی : بەناووبانگترینی ئەوانەیە ڕێبازی سۆفیەتی‌یان بە پێی تەریقەتی نەقشبەندی لە کوردستانا بڵاوکردووەتەوە، پاش تەواوکردنی خوێندنی مەلایەتی لەکوردستانەوە چووەتە هیندستان و لەوێ تەریقەتی نەقشبەندیی لەسەر دەستی شێخ عەبدوڵڵای دیهلەویدا وەرگرتووەو هاتووەتەوە لە کوردستانا، بۆ جاری دووەم یا سێهەم بڵاوی کردووەتەوە. (بەڵگەی وا بەدەستەوە هەیە کە تەریقەتی نەقشبەندی پێشتریش لای کەمی لەدوو ناوچەی کوردستانا باوبووە، بەڵام پاشان کوێربووەتەوە)، لەئەنجامی ناکۆکیی لەگەڵ شێخ مەعرووف نۆدێ و هەندێ لە میرانی بابانا سلێمانیی بەناچاری بەجێهێشتووەو چووەتە بەغداو لەوێشەوە پاش ماوەیەکی کەم چووەتە شام و لەوێ سەقامگیربووە، لە نەوەی گەڵێ لە خەلیفەکانی ، پێشەوایانی بزووتنەوەی نەتەوەیی و کۆمەڵایەتی پەیدابوون، لە ١٧٧٨ یا ١٧٧٩ دا هاتووەتە دنیاوەو ، لە ١٨٢٧دا لە شام کۆچی دوایی کردووە.

شێخ بەهائەددینی کوڕی[17] و لەگەڵ ئەوەیشا پێوەندی دۆستایەتی یەکی پتەوی لەگەڵ گەورەترین دوو شێخی تەریقەتی قادری[18] کاکەحمەدی[19] کوڕی شێخ مارفی نودێی[20] نەیاری گەورەی مەولانا خالیدی نەقشبەندیو شێخ عەبدوڕەحمانی تاڵەبانی[21] بووە .

---

[17] -شێخ بەهائەددین : لە ١٨٣٦ دا لەدایك بووەو لە ١٨٨١دا کۆچی دوایی کردووە، لە پاش مردنی باوکی جێگەی ئەوی گرتووەتەوەو بووە بە ڕابەری تەریقەتی نەقشبەندی لە کوردستانا .

[18] -تەریقەتی قادری : ڕێبازێکی سۆفیەتی‌یە شێخ عەبدولقادری گەیلانی(لە ١٦٦٦دا کۆچی دوایی کردووە) دایناوە بە پەیڕەوەکانی ئەم تەریقەتە ئەڵێن (دەروێش)و زیکری خوا بە ئاشکرا ئەڵێنو پرچ ئەهێڵنەوە

[19] -کاکەحمەدی شێخ: یەکێکە لە گەورەترین ڕێبەرانی تەریقەتی قادری لە کوردستانا لە مزگەوتی گەورەی سلێمانی دەرسی بە فەقێ گوتووەتەوەو ڕێگای خواپەرستیی بە موسوڵمانان پیشان داوە لە ١٨٨٧ یا ١٨٨٨دا کۆچی دوایی کردووە.

[20] -شێخ مارف نۆدێ: زانایەکی گەورەبووە لە قەڵاچوالان مامۆستابوودو لەگەڵ دروستکردنی سلێمانیدا گواستوویەتیەوە بۆ ئەوێ ، بە توندی بەرهەڵستی تەریقەتی نەقشبەندیو مەولانا خالیدی کردووەو لە دژی نووسیوە. کۆمەڵێ کتێبی بە شیعرو بە پەخشان لە زانستە ئیسلامیەکانا نووسیوە زۆرتریان لە چاپ دراون. لە ١٧٥٢ یا ١٧٥٣ دا لەدایکبووەو لە ١٨٣٨ یا ١٨٣٩دا کۆچی دوایی کردووە.

[21] -شێخ عەبدوڕڕەحمانی تاڵەبانی : کوڕەزای مەلامەحمودی زەنگنەیە کە بنەمای بنەماڵەی شێخانی تاڵەبانیی داناوە، یەکێکە لە پیرانی تەریقەتی قادری ، پیاوێکی زاناو شاعێرێکی بەرزیش بووە، دیوانێکی شیعری بە فارسیو عەرەبیو تورکی هەیە ، هێشتا بە تەواوی لەچاپ نەدراوە.لە ١٧٩٧ یا ١٧٩٨دا لەدایکبووەو لە ١٨٥٨ یا ١٨٥٩دا کۆچی دوایی کردووە.

لەناو پیاوانی دنیایشا لە دوا قۆناغەکانی خوێندنیا لە سلێمانی ، پێوەندی لەگەڵ ئەحمەد پاشای بابان‌و پاشان لەگەڵ قادر بەگی کەیخوسرەوبەگی جاف‌و حەمەپاشای برای‌و مەحموودپاشای کوڕی حەمەپاشاو ڕەزاقولی خان‌و غولام شاخانی کوڕی خوسرەو خانی ئەردەڵان‌و لەناوشاعیران‌و ئەدیبانی سەردەمی خۆیشیا پێوەندی لەگەڵ زۆریان بووەو نامەی بە شیعر بۆ نووسیون [۲۲]..

پێوەندی مەولەوی بە شێخانی تەوێڵەوە هۆیەکی کاری بووە لە بڵاوبوونەوەی ناووبانگیدا وەك مەلایەکی گەورەو لەم ڕێگایەوە مەلای گەورە گەورەی زۆری کوردستانی ناسیوەو بەرهەمە زانستی یەکانی‌و شیعری بەناومەلاو فەقێ‌و تێکڕای خوێندەوارانی کوردستانا بڵاوبوونەتەوە، هەر ئەم پێوەندی یەیشی بووە ڕێگای سەفەرێکی پڕ ئەرکی هێور کردنەوەی باری ئاڵۆزی نێوان خەڵکی سوننی مەزەبی سنەو میرە ئەردەڵانی یە بە شیعەبووەکانیانی بۆ ڕەخساندووە، هەر لەم ڕێگایەیشەوە ئەوەی بۆ لواوە بڕوا لە سنە لە سیمینارێکی گەورەی دیالۆگی نێوان مەلایانی سوننی مەزەبی کوردستان‌و گەلێ ئاخوونی گەورەی شیعەی ئێرانیدا لە بارەی بابەتە ئاڵۆزەکانی ناکۆکیی مەزەبیی نێوان سوننی‌و شیعەوە بەشداری بکا ، مەولەوی لەم سیمینارەدا وەك لەناو کۆڕو کۆمەڵانی مەلایانی کوردستانا باوە، توانیویە بە بیری وردو تیژی مووقلیش‌و زانستی بەربڵاوی ، ئاخوونە شیعەکان ببەزێنێ‌و دەمکوتیان بکاو کارێ بکا میرزادەکانی سنە بە دڵ‌و دایەن، پێشنیاری بۆ بکەن بێتە لای ئەوان دانیشێ‌و دێهات‌و زەویوزاری زۆر بۆ ژیانی تەرخان بکەن، بەڵام ئەو هەمیشە ئەم جۆرە پێشنیارانەی داوەتە دواوەو پڕ بەدەم ڕایگەیاندووە کەوا ژیانی لەناو خزم‌و کەسوکارو عەشرەتە ڕووتەکەی‌و لە

---

[۲۲] -بۆ زانینی پتر لەم بارەوە، بڕوانەرە: مەلا عەبدولکەریمی مودەڕیس ، یادی مەردان، بەرگی دووهەم،چاپی چاپخانەی کۆڕی زانیاری عێراق ، بەغدا، ١٩٨٣ ، ل ٣٨٠- ٤٨٦ .

گوندە ڕەقەن و کرێن و بێ بەرو بوومەکەی سەرشاتەو لەگەڵ فەقێ بەدوای زانستدا گەڕاوە، بە نانی بەڕوو قنیات کردووەکانیا لە هەزار کلوور گەنجی بەخششی شازادەکانی قاجارو میرزادەکانی سنە پێ خۆشترو بەتام و لەزەت ترە .

مەولەوی لە ساڵی (١٨٨٢ یا ١٨٨٣)و لە تەمەنی ٧٦ ساڵیدا کۆچی دوایی کردووەو بەسەر ملەیەکی بەرزەوە لە نزیک دێی سەرشاتە ، ئەو گوندەی تیا هاتووەتە دنیاوە، نراوەتە کۆشی گەرمی دایکی نیشتمانەوە ، ئێستا ئارامگاکەی زیارەتگای ئەو کەسانەیە بەوێدا گوزەر ئەکەن و دانیشتووان بە چاوی بە پیرۆز زانینەوەتێی ئەڕوانن و ڕاو لە دەوروبەری گۆڕستانەکەیا بەحەرام ئەزانن و کەس لەو ناوەدا توخنی پەلەوەرو گیانداران ناکەوێ .

بەرهەمی مەولەوی :

بەرهەمی مەولەوی کەبۆ ئێمە ماونەتەوە، ئەمانەن:

١- (عەقیدەی مەرزییە العقیدە (المرضیة) ، ئەم کتێبە بە زمانی کوردیو دیالێکتی کرمانجی خواروو، شێوەی تایبەتیی ئاخاوتنی خەڵکی ناوچەی تاوەگۆزی یە ، بابەتەکەی بیروباوەڕی ئاییني ئیسلامو زانستی کەلام (علم الکلام)ە،لەگەڵ هەندێ لە بیروباوەڕی زانایانو ڕاوبۆچونی بەشێ لە تاقمە فەلسەفی یەکانی ئیسلامو ڕەدو بەدەڵ لەگەڵیانو بەرپەرچدانەوەیان وەك موعتەزیلە [٢٣] و جەبرییە [٢٤] ، سەرەڕای بیروباوەڕی سۆفینیانە. ئەم کتێبە شیعرەو١٤٤٢ بەیتەو خۆیو چەند کەسێ لە زانایانی سەردەمی ناوچەکەی پەراوێزیان بۆ نووسیوەو لە ١٨٦٣ یا ١٨٦٤ دا دەستی بە دانانی کردووەو لە ١٨٦٤ یا ١٨٦٥ دا لێ بووەتەوە لێی و تا ئێستا سێ جار لە چاپ دراوە، جارێکیان لە قاهیرەی میسر

---

[٢٣] -موعتەزیلە : یەکێکن لە تاقمە فەلسەفییەکانی ئیسلام، لە دوا دوایی چەرخی ئومەوییەکانا پەیدابوونو تادوایی هاتنی چەرخی زێڕینی عەبباسییەکان لە برەوابوون ، باوەڕیان وابووە مرۆ خۆی خالقی کرداری خۆیەتیو بایەخیان زۆر بەئەقڵ ئەداو هەر تێکستێکی ئاییني پێچەوانەی ئەقڵ بوایە وایان واتا لێ ئەدایەوە لەگەڵی بگونجێ ، تا دەوڵەتیش نەبووبوو بە پشتیوانیان، زۆر داکۆکییان لە ئازادیی بیرئەکرد : بەڵام لەوکاتەوە کەوتنە ئازاردانی تاقمە نەیارەکانیانو بەوە کوتەکێکی مزریان سرەواندە ڕاستگۆیی خۆیان لەبەرچاوی کۆمەڵانی خەڵکا ، مەولەوی لە کتێبەکانیا زۆر دژی ئەم تاقمەیە .

[٢٤] -جەبرییە : ئەمانیش یەکێکی ترن لە تاقمە فەلسەفییەکانی ئیسلام، ئەمان بە پێچەوانەی موعتەزیلەکانەوە، دان بە هیچ ئازادیەکی ئادەمیزاد نانێن لەو کارانەدا ئەیانکاو وەك پووشێکی تەماشا ئەکەن بەدەم باوە.

لەگەڵ کتێبێکی تری فارسی لەهەمان بابەتی بەناوی (ئەلفەوائیح- الفوائح) لە لایەن (موحییددین سەبریی نعێمیی کانیمشکانی [25]) یەوە لە ساڵی ١٩٣٣ یا ١٩٣٤داو،جارێکی تر بە ئۆفسێت لەتاران[26] و جاری سێیەم بە شەرحێکی دوورو درێژی باوکم مەلا عەبدولکەریمی مودەڕیسەوە بە کوردی لە ساڵی ١٩٨٨ دا لەبەغداد .

٢- (ئەلفەزیلە- الفضيلة) ئەم کتێبەیش هەر لە بابەتی (عەقیدەی مەرزیيە) یەو بە عەرەبی‌یەو (٢٠٣١) بەیتەو لە ١٨٦٨ یا ١٨٦٩ دا دایناوەو ، خۆی وچەندین کەس لە زانایانی سەردەمی ناوچەکە پەراوێزیان بۆئەمیش نووسیوە ،ئەم کتێبە

---

[25] -موحییددین سەبریی نعێمیی کانیمشکانی : ڕۆشنبیرێکی کوردی خەڵکی دەوروبەری سنە(سنندج)ی کوردستانی ئێرانە ، خوێندنی مەلایەتیی خوێندووەو لە ساڵەکانی سەرەتای ئەم سەدەیەدا چووەتە میسرو پاشان گەڕاوەتەوە بۆ کوردستان‌و پاشان دیسانەوە چووەتەوە بۆ میسرو لەوێ سەقامگیربووەو دەستی کردووە بە لەچاپدانی هەندێ لەو کتێبانەی لە قوتابخانە ئایینی‌یەکانی کوردستانا ئەخوێنران کە دوانیان (عەقیدەی مەرزیيە)و (فەوائیح)ی مەولەوی‌بوون، بەشێکی زۆری ئەو کتێبانەی - جگە لە دوو کتێبەکەی مەولەوی لە (مطبعة كردستان العلمية) دا لە چاپدراوە کە (فەرەجوڵڵازەکی کوردی) خاوەنی بووە، وەك (مجموعة الرسائل) کە بریتی‌یە لە ٢٣ کتێبی جۆر بەجۆری هەندێ لە زانایانی گەورەی ئیسلام لە ٦٣٦ لاپەڕەداو : (میزان العمل)ی غەزالی‌و گەلێکی تر، لام وایە هەرئەم چاپخانەیە پاشان ناوەکەی :لەبەرهەر هۆیەك بووە، گۆڕاوەو بووە بە (مطبعة السعادة بجوار محافظة مصر)و گەلێ کتێبی مەلایانی گەورەی کوردی تیا لە چاپدراوە کە دووکتێبە ناوبراوەکەی مەولەوییش لە ڕیزی ئەوانەدان .

[26] -ئەم چاپەی تارانم نەدیوەو نازانم لە چ ساڵێکا لە چاپ دراوەتەوە.

بۆ یەکەمین جار بە شەرحێکی دووورودرێژی باوکمەوە بە عەرەبی لە ساڵی ١٩٧٣ دا لە بەغدا لە چاپ دراوە.

٣- (ئەلفەوائیح- الفوائح) : ئەم کتێبەیش هەروا لەبابەتی دوو کتێبە پێشووەکەیەو بە فارسییەو(٥٢٥) بەیتەو لە / ١٨٦٩ یا ١٨٧٠/ دا دایناوە ،ئەم کتێبە وەك پێشتریش وتمان ،بۆ یەکەمین جار لە داوێنی (عەقیدەی مەرزییە) کەیەوە لە قاهیرە لە لایەن (موحییددین سەبریی نعێمیی کانیمشکان)ی یەوە لە ساڵی / ١٩٣٣ یا / ١٩٣٤/داو ، بۆ جاری دوهەم بە ئۆفسێت لە تاران [٢٧]، بۆ جاری سێیەم بە شەرحێکی دوورو درێژی باوکم‌و بە پەراوێزگەلێکی زۆری مەولەوی خۆی‌و هەندێ زانای ترەوە لە /١٩٩٥/ دا لە بەغدا لە چاپ دراوە.

دیارە مەولەوی ویستوویەتی بەم سێ کتێبەی بیروباوەڕی موسوڵمانیەتی لە پێشانا بۆ کوردو ئەنجا بۆ عەرەب‌و پاشان بۆ فارس ڕوون بکاتەوە.

لەمانەیش بەولاوە ، مەولەوی کتێبێکی تری بە شیعری کوردی هەر لە بیروباوەڕی موسوڵمانیەتیدا بە ناوی (زوبدەتولعەقیدە- "زبدة العقیدە") وە هەیە هێشتا لە چاپ نەدراوە ، هەروا نامیلکەیەکی بچکۆلەی بیروباوەڕی ئیسلامەتیشی بەناوی (عەقیدەی مەولەوی)یەوە هەیە لە ساڵی /١٩٧٧/ دا لە لایەن شێخ موحەمەد عەلی قەرەداغی یەوە بۆ جاری یەکەم لە بەغدا لەچاپ دراوەو جارێکی تریش بە شێوەیەکی پوختترو تەواوتر لە ساڵی /١٩٩٣/دا لە گۆڤاری (ڕۆشنبیری نوێ [٢٨]دا) هەر لە لایەن بڵاوکەرەوەی یەکەمجاریەوە بڵاوکراوەتەوە ،

---

[٢٧]- هەروەك چاپی یەکەمی ، ئەمجارەیش لەگەڵ (عەقیدەی مەرزییە)دا لە چاپ دراوەتەوە.

[٢٨] -بڕوانەرە: گۆڤاری (ڕۆشنبیری نوێ) کە دەزگای ڕۆشنبیری‌و بڵاوکردنەوەی کوردیی سەربە وەزارەتیرۆشنبیری‌و ڕاگەیاندن لە بەغدا بڵاوی ئەکاتەوە، ژمارە ١٣٠ی ساڵی ١٩٩٣ ، ل- ٥٢ -٦٠ .

نامیلکەیەکیشی بە شیعری فارسی لە پاڕانەوەدا لە خوا بە دەستەو داوێن بوونی پیرانی تەریقەتی قادری یەوە هەیە لە داوێنی شەرحەکەی باوکمەوە لەسەر (ئەلفەوائیح) ەکەی لە چاپدراوە ، جگە لەمانە نامیلکەیەکی لەچاپ نەدراویشی لە بارەی ئادابی تەریقەتی نەقشبەندی یەوە بە فارسی هەیە .

دیوانی مەولەوی :

بەڵام لە هەموو ئەمانەی بۆ کوردو بۆ ئەدەبی کورد پڕ بایەختر، دیوانە شیعری سۆزەکەیەتی[٢٩] کە هەمووی بە کوردی و بە دیالێکتێکی تێکەڵ لە هەورامی و لەکرمانجیی خوارووی ناوچەی تاوگۆزێ[٣٠] یە .

یەکەمین جار بڵاوکردنەوەی پارچە شیعرێکی مەولەوی بە چاپ و، ناساندنی خوێندەوارانی دەرەوەی کوردستان بە شیعری ئەم شاعیرە هەڵکەوتوە ، من پێی بزانم[٣١] ، ئەوە بووە ڕۆژنامەی ((تێگەیشتنی ڕاستی)) کە ئینگلیزەکان ، پاش

---

[٢٩] –مەبەستمان لە (شیعری سۆز) ئەوەیە لە عەرەبیدا پێی ئەوترێ (الشعر العاطفي)؛ بەڵام عاتیفەکە لای ئێمە گەڵێ بەربڵاوترەو سۆزبۆ یارو بۆ نەتەوەو نیشتمان و بۆ خواو بۆ پیری ڕابەرو بۆ دەربڕینی دەردەدڵ و بۆ لاواندنەوەی کۆچکردووان و ؛ بە کورتی هەر مەبەستێ ئەگرێتەوە کە سۆزی لە شیعرەکەدا بۆ دەربڕدرابێ، تەنها بە مەرجێ شیعرەکە لە ڕووی تەکنیکەوە شێوەی تایبەتیی بابەتەکەی وەرنەگرتبێ بە جۆرێ کە سۆزی لێ داماڵرێ .

[٣٠] –ئەتوانرێ بوترێ مەولەوی (عەقیدەی مەرزیە)کەی بەم دیالێکتە تایبەتیەی ناوچەی تاوەگۆزێ داناوە.

[٣١] –مەبەستم لەوەیە لەتورکیای پێش و پاش جەنگی یەکەمی جیهانا گەلێ گۆڤاری تێکەڵی کوردی و تورکیی کوردان دەرچوون، ئێمە هەموو ئەو گۆڤارانەو گشت

داگیرکردنی عێراق لە جەنگی یەکەمی جیهاندا لە بەغدا دەریان کردووە [٣٢]، لە ئەڵقەی یەکەمی زنجیرە وتارێکا بە ناوونیشانی (ئەدەبییاتی کورد) چەند بەیتێکی لە شیعری مەولەوی لەگەڵ کورتە هەڵسەنگاندنێکی خۆیاو وەسپ کردنی بە (شاعیری شێوەی زەنگەنەو عەشایری ئەو تەرەفە [٣٣])، بڵاوکردووەتەوەو بە (ئیبنوهانی) واتە (ئەبوو نوئاس)ی ئەو دیالێکتەی داناوە[٣٤] ، کەواتە (شاعیری مەی)ە .

لە ڕاستییشا ، مەی جێگایەکی باڵای لە شیعری مەولەویدا هەیەو ، مەولەوی زۆر بەرزو باڵا، مەیی، بە مەعنا سۆفییانەکەی ، لە شیعری خۆیا خستووەتە کار،

ژمارەکانیمان نەدیون تا لەوە دڵنیابین کەئاخۆ هیچ شیعری مەولەوییان تیا بڵاوکراوەتەوە یا نە؟

[٣٢] – بڕوانەرە : تێگەیشتنی ڕاستی ، ژمارە ٢٠، ساڵی یەکەم ، ١١ی ئازاری ١٩١٨، ٢٨ی جومادەلئوولای ١٣٣٦ ، بۆ زانینی پتر لە بارەی ئەم ڕۆژنامەوە بڕوانەرە: دوکتۆر کەمال مەزهەر ئەحمەد، تێگەیشتنی ڕاستیو شوێنی لە ڕۆژنامەنووسیی کوردیدا ، بەغدا، چاپخانەی کۆڕی زانیاری کورد،١٩٧٨.

[٣٣] –ئەبێ خاوەنی ئەو وتارەی (تێگەیشتنی ڕاستی)، لەبارەی ئاخاوتن بە دیالێکتی گۆرانیو شێوەکانیەوە تەنها عەشرەتی زەنگنەو خەڵکی دەوروبەریانی ناسیبێ ، ئەگینا ئەیوت(گۆرانی)و هەرنەبێ (هەورامی)، هەرچەند ئەو دیالێکتەی مەولەوی لە شیعرە سۆزییەکانیا بەکاری هێناوە بە تەواوی ناچێتەوە سەرنە گۆرانیی ئەسڵیو نەشێوە دیالێکتی هەورامیو نە زەنگنە.

[٣٤] –چونکە دیالێکتی پێ ئاخاوتنی عەشرەتی زەنگنەیش لقێکە لە دیالێکتی گۆرانیو لەگەڵ دیالێکتی شیعرەکانی مەولەوی لە یەك ڕیشەو بنەچەن .

پاش ئەم ڕۆژنامەیەیش ڕۆشنبیری کوردی ئەستەمووڵ نشین ئەمین فەیزی بەگ[35] لە چوارچێوەی کتێبێکی بچکۆلەیا لە بارەی ئەدەب وئەدیبانی کوردەوە کە ناوی لێناوە (ئەنجومەنی ئەدیبانی کورد) [36]چەند پارچە شیعرێکی مەولەویی لەگەڵ چەند دێڕێ لە باسی خۆی و هەورامانا بڵاوکردووەتەوەو ئیشارەتیشی بۆ ئەو چەند بەیتەی کردووە کەلەسەر شێوەی (سۆنیت) داینـاون و ئێمەیش پاشتر بەکەمێك لەسەر ڕۆیشتنەوە لێی ئەدوێین .

یەکەمین بڵاوکردنەوەی شیعری مەولەوی ،وەك دیوانە شیعر ، با تەواویش نەبێ ئەوەی پیرەمێردە[37] کە شیعرەکانی مەولەوی بە شیعر هێناوەتە سەر

---

[35] –ئەمین فەیزی بەگ:زانـا و ئـەدیب و ئەفسـەرێکی لێـهاتووی کـورد و خـەڵکی سلێمانی بووە، وەك لە لێکۆڵینەوەیەکی کاکەی فەللاحەوە دەرئەکەوێ لە ١٨٦٠دا لە سلێمانی لە دایکبووەو لە ١٩٢٣دا لە ئەستەمووڵ مردووە، کۆمەڵێ دانراوی بە تورکی هەیە ، بە کوردییش (ئەنجومەنی ئەدیبانی کورد)ی نووسیوە کەلە چاپخانەی (تەرجومانی حەقیقەت) لە ئەستەمووڵ لە ١٣٣٩ی ڕۆمییا لە چاپی داوە، شیعری بە کوردی و تورکی و فارسی هەیە، بۆ زانینی زیاتر لەبارەیەوە بڕوانەرە : ڕەفیق حیلمی ، شیعرو ئەدەبییاتی کوردی،بەرگی یەکەم، بەغدا-١٩٤١و ، هەردوو چاپی دووهەم و سێهەمی (ئەنجومەنی ئەدیبان) _ سەیری پەراوێزی دادێ بکە-

[36] –ئەم کتێبە ، جگە لە چاپی یەکەمی کە دیارە بە چاودێریی ئەمین فەیزی بەگ خۆی تەواوبووە، تا ئێستا دووجاری تریش لە چاپ دراوەتەوە، جارێکیان لە لایەن کاکەی فەللاحەوەو جارەکەی تریشیان لە لایەن لیژنەی وێژەو کەلەپوورەوە لە دەستەی کوردی کۆڕی زانیاری عێراق لە بەغدا. هەردوو چاپەکەیەکی سەرەتایەك و چاپەکەی کۆڕ کۆمەڵێ پەراوێزیشی لەگەڵە.

[37] – پیرەمێرد: حاجی تۆفیق، شاعیرو ڕۆژنامەنووس و خاوەنی ڕۆژنامەگەلی (ژیان)و (ژیانەوە)و (ژین)و کۆمەڵێ بەرهەمی جۆربەجۆری ئەدەبی ، دەورێکی دیاری لە

دیالێکتی کرمانجیی خواروو و بەناوی (ئەسڵ و ڕۆح)ی مەولەوی لە دووبەرگدا لە چاپی داوە[38]. لە ساڵی /١٩٦١/ یشا باوکم ، مەلا عەبدولکەریمی مودەڕڕیس ، بە یارمەتیی من[39] ، لە ڕووی چەند دەسنووس دیوانی مەولەویی لەگەڵ لێکدانەوەیەکی پوختی واتاو تاکە تاکەی وشەکانی شیعرەکانی ، لە کتێبێکی (٥٦٨) لاپەڕەییدا بڵاوکردەوە[40] ،ئەم چاپەی باوکم، جارێکی تر لە ساڵەکانی حەفتادا لە ئێران بە ئۆفسێت لە چاپ دراوەتەوە[41] پاش ئەمە سدیقی سەفیزادەی بۆرەکەییش ،بە پشت بەستن بەدەسنوسێکی یەحیای مەعریفەت کەلە کتێبخانەی دانشگای تارانا هەڵگیراوە و لە ڕووی دەسنووسی مەولەوی خۆی و لەسەردەمی ژیانی خۆیا نووسراوەتەوە، لەگەڵ فەرهەنگێ بۆ بەشێ لە وشەکانی شیعرەکان و دەرخستنی ئەو بەراورد کاری یە تێکستۆلۆگی -یانەی لە پەراوێزی

نوێکردنەوەی شیعری کوردی و بنیاتنانی ئەدەبی نوێی کورد لە ناوچەی سلێمانی و تێکڕای کوردستانی عێراق و ژیانی ڕۆژنامەنووسیی کوردیدا بووە.

لە ساڵی ١٨٦٧دا لە سلێمانی هاتووەتە دنیاوە و لە ١٩٥٠دا هەرلەوێ کۆچی دوایی کردووە، بۆ زانینی پتر لەبارەی خۆی و شیعریەوە، بڕوانە (محەمەد ڕەسووڵ هاوار، پیرەمێردی نەمر ، بەغدا ،چاپخانەی (ئەلعانی) ١٩٧٠.

[38] -سلێمانی، چاپخانەی ژیان، بەرگی یەکەم ١٩٣٥ بەرگی دووهەم ١٩٤٠ .

[39] -یارمەتیی من لە ئامادەکردنی دیوانی مەولەویدا بە شەرحەکەی باوکمەوە بۆ چاپ، بریتیبووە لە نووسینەوەی دیوانەکە و لێکدانەوەکانی باوکم و دارشتنەوەی زمانە ئەدەبییەکە و سەرپەرشتیکردنی لە چاپدانی .

[40] -دیوانی مەولەوی ، کۆکردنەوە و لێکۆڵینەوە و لێکدانەوە و لەسەرنووسینی : مەلا عەبدولکەریمی مودەڕیس ، بەغدا ، چاپخانەی (ئەننەجاح) ، ١٩٦١ .

[41] -ئەم چاپەم نەدیوە تا بتوانم دەستنیشانی کەم لە چ ساڵێکا لە چاپ دراوەتەوە، بەڵام ئەزانم کەوا لە لایەن کتێبخانەی (سەیدیان)ەوە لە مەهاباد لە چاپ دراوەتەوە.

دەسنووسەکەوە نووسراون، چاپێکی تری دیوانی مەولەویی لە ١٩٩٠ دا بڵاوکردۆتەوە [٤٢]، (محەمەد ئەمین حەبیبی ئەردەلانیش) لە ساڵی /١٩٩١/ دا بەرگی یەکەمی دیوانی مەولەویی لەگەڵ وەرگێڕانیا بە شیعر بۆ دیالێکتی کرمانجیی خواروو ، بڵاوکردووەتەوە ، ئێمەیش کەرەستەی پێویستی ئەوەمان کۆکردۆتەوە [٤٣]، ئەگەر بۆمان ڕێکەوێ جارێکی ترو بە شێوەیەکی تێرو تەسەلترو تەواوترو پوختترو زانستی یانە تر ، ئەم دیوانە نازدارەی مەولەوی بڵاوبکەینەوەو چەردەیەکی تر حەقی خۆی بدەینەوە دەستو بەوە وەفای ڕۆشنبیرانی کورد بۆ یادی ئەم شاعیرە مەزنەی گەلەکەمان بخەینە ڕوو [٤٤].

کۆڵینەوە لە شیعری مەولەوی :

تا ئێستا گەلێ بابەتی لێکدانەوەو هەڵسەنگاندن لە لایەن گەلێ لە بنووسانو توێژەرەوانی کوردەوە ، چ لە دوو توێی هەندێ کتێبی ئەدەبو مێژووی ئەدەبداو

[٤٢] –دیوانی مەولەوی ، ساغکردنەوەی سدیق بۆرەکەیی (سەفی زادە)، (تاران– چاپخانەی حەیدەری، ١٣٦٩– ١٩٩٠) ، ئەم چاپە لەبەرئەوەی لە ڕووی دەسنوسێکی سەردەمی مەولەوی خۆیا لە چاپ دراوە، دیارە ئەبێ هەموو شیعرەکانی مەولەویی نەگرتبێتە خۆی .

[٤٣] –دیوانی مەولەوی ، لەلایەن موحەمەد ئەمینی ئەردەلانی‌یەوە بە شیعر گۆڕاوەتە سەر دیالێکتی کرمانجیی خواروو، بەرگی یەکەم–بەغدا– چاپخانەی (مونیر)– ١٩٩١ .

[٤٤] –بەم بۆنەیەوە، بڵاوکردنەوەی ئەم نامیلکەیە بە هەل ئەزانم ڕووی دەمم بکەمە هەربرادەرێ دەسنوسێکی هەموو یا بەشێ یا تەنانەت پارچەیێ شیعری مەولەویی لابێ ، ئەو دەسنووسە یا هەرنەبێ فۆتۆیەکیمان بەناوو نیشانی باوکم لە مزگەوتی شێخ عەبدولقادری گەیلانی لەبەغدابۆ بنێرێ ڕوونووسی بکەین ،پاشان بەوپەڕی سوپاسگوزاری‌یەوە بۆی ئەگێڕینەوە.

چ لەسەر لاپەڕەکانی گۆڤارو ڕۆژنامەکان، لە بارەی شیعری مەولەوی یەوە نووسراوە،لەناو ئەوانەدا ئەم بابەتەیان نووسیوە ، ناوی (ئەمین فەیزی بەگ[45] ، پیرەمێرد[46] ، حسێن حوزنی موکریانی[47] ، گۆران[48] ، عەلائەدین سەجادی[49] ، مەلاعەبدولکەریمی مودەڕیس[50] ، عەلی شێخ عومەری قەرەداغی

---

[45] -بڕوانەرە: ئەمین فەیزی (بەگ)) ئەنجومەنی ئەدیبانی کورد- ئەستەمبوڵ ڕەبیعەلئەوەلی ١٣٣٩ی ڕۆمی ، چاپخانەی (تەرجومانی حەقیقەت) .

[46] -پیرەمێرد کۆمەڵێ وتاری بەنرخی لەبارەی مەولەوی‌یەوە لە ڕۆژنامەکانی خۆی‌و لە هەندێ لە گۆڤارە کوردی‌یەکانا بڵاوکردووەتەوە، بەداخەوە ئەو ڕۆژنامەو گۆڤارانەم لەبەردەستا نین تا بتوانم ئەو وتارانەی لێرەدا دەسنیشان بکەم.

[47] -بڕوانەرە: حسێن حوزنی موکریانی ، مەلا عەبدوڕڕەحیم، مەولەوی، مەعدووم، گۆڤاری (ڕووناکی)، هەولێر، ژمارە ٧- ساڵی یەکەم ، ل ٦ – ٨، شەممە ٢٨ی ئازاری ١٩٣٦ .

[48] -بڕوانەرە : گۆران ، لەبەرهەمەکانی دوێنێمان، مەولەوی‌و شیعری موناسەبەت، ڕۆژنامەی (هەولێر)، ژمارە ٧ ، ٨، ١٠ی ساڵی یەکەم،کانوونی دووەمی ١٩٥١ . ئەم وتارە جارێکی تریش لە لایەن ئەحمەد غەفوورەوە لە ژمارە ١٣ی تشرینی دووەمی ١٩٧٥ی گۆڤاری (بەیان)بڵاوکراوەتەوە کە دەزگای ڕۆشنبیری‌و بڵاوکردنەوەی کوردی لە بەغدا بڵاوی ئەکاتەوە.

[49] -بڕوانەرە: عەلائەددین سەجادی ، مێژووی ئەدەبی کوردی ،بەغدا ، ١٩٥٢، چاپخانەی مەعاریف ، چاپی یەکەم، ل ٢٤٧- ٢٧٦؛ بەغدا- ١٩٧١، چاپخانەی مەعاریف ، چاپی دووەم،ل ٢٧٦ – ٣٠٦ .

[50] -بڕوانەرە : مەلا عەبدولکەریمی مودەڕیس ، دیوانی مەولەوی ، بەغدا ، ١٩٦١،چاپخانەی (ئەننەجاح) ؛ هەروەها بڕوانەرە : یادی مەردان ، بەرگی دووهەم بەغدا ، ١٩٨٣ ، ل ٣٦٢ – ٤٨٧ .

[51]، سەیید تاهیری هاشمی[52]، موحەمەد سدیقی موفتی زادە[53]، د. عیزەددین مستەفا ڕەسووڵ[54]، بەندەو[55] گەلێ کەسی تر لە ڕۆشنبیرانی کورد دیارو لەبەرچاوە[56].

---

[51] -بڕوانەرە : عەلیی شێخ عومەری قەرەداغی ، مەولەوی و سروشت، بەغدا- ١٩٧٨ ، چاپخانەی کۆڕی زانیاری کورد .

[52] -سەیید تاهیری هاشمی گەلێ بابەتی دەسنووسی لە بارەی مەولەوی‌یەوە هەیە کەوەختی خۆی ڕوونووسی بابەتێکیان ناردووە بۆ باوکم و ئێستا لای ئێمە هەڵگیراوە، سەرەڕای ئەوە چەند وتاریشی لەم بارەوە لە هەندێ گۆڤاری کوردستانی ئێرانا بڵاوکردووەتەوە لەبەردەستما نەبوون تا ناوو ژمارەیان لێرەدا بنووسم، بە داخەوە هەل و مەرجی ژیانی دەرفەتی ئەوەی نەدا، ئەم بابەتانەی لە چوارچێوەی کتێبێکا لە چاپ بدا ، هیوامان وایە پاشماوەکانی ئەم ئەرکە ئەدەبی‌یە نەتەوەیی‌یە پشتگوێ نەخەن .

[53] -موحەمەد سدیقی موفتی زادە لە ماوەی چوار ساڵ کۆمەڵێ وتاری لە ڕۆژنامەی (کوردستان)ی ئێرانا لە بارەی مەولەوی‌یەوە بڵاوکردووەتەوە، سەرەڕای ئەوە کە بیستوومە لێکدانەوەیەکی لەسەر ٢٥٠ پارچە شیعری مەولەوییش نووسیوەو بە مەولەوی زانێکی لێهاتوویش ناسراو بووە .

هیواداریـن پاشماوەکانی ئەو شەرحەی و وتارەکانی لە بارەی مەولەوی‌یەوە بڵاوبکەنەوە.

[54] -بڕوانەرە : د. عیزەددین مستەفا ڕەسووڵ ، مەولەوی و بەرهەمی و شتێك دەربارەی سروشت (لە چوارچێوەی کتێبی - میهرەجانی مەولەوی‌دا- بەغدا، ١٠٨٩، چاپخانەی (ئەززەمان).

-

[56] -بەرهەمی هەندێ لەمانە لە کتێبی (میهرەجانی مەولەوی) یا بڵاوکراوەتەوە کەلەم نامیلکەدا کەمێکی لێ دواوین، زۆریشی لە ڕۆژنامەو گۆڤارە کوردی‌یەکان و تەنانەت عەرەبی‌یەکانیشمانا بڵاوکراوەتەوە کە بەداخەوە دەسم نەیان ئەگەیشتێ تا

لە هاوینی ساڵی ١٩٨٨ دا دەزگای ڕۆشنبیریو بڵاوکردنەوەی کوردیی سەر بە وەزارەتی ڕۆشنبیریو ڕاگەیاندنی عێراق میهرەجانێکی ئەدەبیی بۆ یادکردنەوەی مەولەوی بۆ ماوەی دوو ڕۆژ لە سلێمانی گێڕا، لەم میهرەجانەدا کۆمەڵێ لە ڕۆشنبیرانی کورد وتارو لێکۆڵینەوەیان پێشکەش کرد ، ئەو بابەتانەی لەم میهرەجانەدا خوێنرایەوە، لە ساڵی ١٩٨٩دا لە دوو توێی کتێبێکی (٢٥٦) لاپەڕەییدا بەناوی (میهرەجانی مەولەوی) لە لایەن دەزگای ناوبراوەوە بڵاوکراوەیەوە [٥٧].

هەروەها لە هاوینی ١٩٩٢ دا کۆبوونەوەیەکی گەورەی تر بۆ ماوەی دوو ڕۆژ لە شاری سەقزی کوردستانی ئێران بەناوی (کۆنگرەی قەدر لێگرتنی مەولەوی) ڕێکخرا، کۆمەڵێکی زۆر لە ڕۆشنبیرانی کوردی کوردستانی ئێرانو چەند کەسێکیش لە کوردستانی عێراقەوە تیا بەشداربوونو چەند پارچە شیعرو وتارگەلێکی زۆری پێوەندی دار بە گەڵ ڕووی ژیانو شیعرو بەرهەمی زانستیی مەولەوی یەوە تیا خوێنرانەوەو تێکڕای ئەو بابەتانە لە دوو توێی کتێبێکا بە ناوی (مجموعە مقالات واشعار) (کنگرە بزرگداشت مولوی کرد) لە لایەن

بەسەریان بکەمەوەو نیشارەتیان بۆ بکەم ، لە ڕاستییشا کاری وا پێویستی بە بوونی بیبلۆگرافیایەکی تایبەتیی بڵاوکراوەکانی ناو هەر کام لەو ڕۆژنامەو گۆڤارانەیە .

[٥٧] -میهرەجانی مەولەوی ، کتێبی ژمارە (١)ی گۆڤاری (ڕۆشنبیری نوێ)، لە بڵاوکراوەکانی دەزگای ڕۆشنبیریو بڵاوکردنەوەی کوردی ، بەغدا- ١٩٨٩ ، چاپخانەی (ئەززەمان) .

دەسـتەی زانسـتیی سـتادی بـەرپاکردنی کۆنگرەکـەوە لـە هـاوینی١٩٩٦ دا بڵاوکرانەوە [٥٨].

بەڵام ئەو کارەی لە گشت ئەم کاری لێکۆڵینەوەو لەسەر نووسینانەی لەمەڕ شیعری مەولەوی نووسراون بەربڵاوترو بەلای منەوە پڕ بایەختر بێ ، ئەو نامەی دوکتۆرایەیە کە شاعیرو ڕۆشنبیری کوردی کوردستانی عێراق (ئەنوەر قادر موحەمەد) پلەی دوکتۆرای لە ئەنستیتووتی ڕۆژهەڵات ناسیی لێنینگرادی سەر بە ئەکادیمیای زانستەکانی سۆفیەت پێ وەرگرتووەو ، وەرگێرراوە کوردی یەکەی لە کتێبێکی (٢٨٩) لاپەڕەییدا بە ناوی (لیریکای شاعیری گەورەی کورد مەولەوی) لە ١٩٩٠دا لە ستۆکهۆڵم لە سوید لە چاپ دراوە [٥٩].

شیعری کوردیی مەولەوی :

شیعری کوردیی مەولەوی، تێکڕای لەسەر سەنگێکی تایبەتیی نەتەوەیی دانراوە کە هەر نیوە بەیتێکی لە دە بڕگە پێکدێ و لای کەمی سێ پیتی دوایی هەر نیوێکی و زۆرجار زیاتریشی چوار پیتی یا پێنج پیتی وەك یەکە، ئەم جۆرە شیعرە ئەو جۆرەیە بەشی هەرە زۆری شیعری دیالێکتی گۆرانیی پێ دانراوە کە کۆنترین شیعری کوردی تا ئێستا مابێتەوە ، بەم دیالێکتەیە ،ئەم جۆرە شیعرە،

---

[٥٨] –مجموعە (مقالات واشعار کنکرە بزرگداشت مولوی کرد، سقز،شهریور ١٣٧١ ، تدوین هیئت علمی برگزاری کنگرە مولوی، شهرکرد، شرکت تعاونی چاپ افست ، ١٣٧٥ .

[٥٩] –ئەنوەر قادر محەمەد، لیریکای شاعیری گەورەی کورد مەولەوی ١٨٠٦– ١٨٨٢ (بە دیالێکتی گۆرانی) ستۆکهۆڵم ١٩٩٠ .

بەم سەنگەو بەم دە بڕگەیەی هەر نیوە بەیتێکیەوە، بۆ تێکڕای ئەو ئاوازو گۆرانی یانە دەست ئەدا کەلە ناوچەی گۆران و زۆر شوێنی ناوچەی ئێستای سۆران – کرمانجیی خواروو– کە جاران بە دیالێکتی گۆرانی دواون، ئەژەنرێن و ئەوترێن.

بەشێکی ئەم جۆرە شیعرە کوردی یەی مەولەوی ئەوەیە کە کتێبی (عەقیدەی مەرزی یە) کەیی پێ وتووە، ئەوی کەیشی ئەوەیە ئەکەوێتە چوارچێوەی (دیوانی مەولەوی) یەوە کەلەگەڵ ئەوەیش تا ئێستا چوار جار لە چاپ دراوە لەوە دڵنیانین هەموو شیعرەکانی گرتبێتەوەو تەنها جارێکیشیان ڕێبازی تێکستۆلۆگیی– ئەویش بەش بە حاڵی تەنها ئەو نوسخەیەی ئەو جارە دیوانەکەی لە ڕوو لە چاپ دراوە– تیا ڕەچاوکراوە [٦٠] لەبەرئەوەی تا ئێستا کێومالێکی تەواو بەهەموو ئەو شوێنانەدا نەکراوە گومانی بوونی شیعری مەولەوی یان تیا ئەبرێ.

بابەتی شیعری سۆزی بە کوردیی مەولەوی :

مەولەوی شیعری سۆزی بە کوردیی خۆیی لەگەڵ بابەتا بەکارهێناوە ڕووی دەم کردنە خوا ، سۆز دەربڕین بۆپیری دەستگیرو ڕێنومای، نامە بۆ دۆستان، سۆزی بۆ یارو گلەیی و گازندە لە دووریی ئەو ، لاواندنەوەی بە کوڵی کۆچکردووان و بە تایبەتی دوو کەس : (عەنبەر خاتوونی خێزانی و ئەو ڕەحمانی کوڕی حاجی مەحموودی یارەویسی دۆست و برادەری وەسپی سروشتی وڵات و بەتایبەتی وەرزەکانی ساڵ و گەرمیان و کوێستان کردنی خێڵەکان و ڕۆیشتن و هاتنەوەو نەهاتنەوەی یاران و دۆستانی کە وابووە لەو وەرزی هاوینە خۆری یەدا کۆچی دوایی یان کردووە یا لەبەر هۆیەك ماونەتەو شکاتی حاڵی خۆی و

---

[٦٠] –مەبەستم لە چاپەکەی سدیقی سەفی زادەی بۆرەکەیی یە ، بگەڕێرەوە سەر پەراوێزی ژمارە(٤٢)و ئەو شوێنەی ئەم کتێبوولکەیەی ئەو پەراوێزەی لەسەر نووسراوە.

دەربڕینی دەردەدڵەکانی بەتایبەتی هەژاریو پیریو کوێریو جەورو ستەمی زەمانەو مامەڵەی خراپی هەندێ کەس دەرهەقی مەولەوی لە گشت ئەم بابەتانەدا گەیشتووەتە پۆپەیەکی زۆر بەرزی دەربڕینی شیعریو بیری وردو وێنەی جوانو ڕازاوەو ناسکی وا کەمجار شاعیرانی تری کورد توانیبێتیان لەو مەیدانەدا شان بە شانی بوەستن . ڕاستگۆیی مەولەوی لەگەڵ خۆیو کولانی لەناوەوە، کارێکیان کردووە ئەوەندەی بتوانرێ خەیاڵی شیعری بە جوانی دەربڕدرێ ، بە ئاسانی بە دەستیەوە هاتووە ، بۆیەشیعری مەولەوی لەهەموو ئەو ناوچانەدا لێی تێ ئەگەن خۆشترین شیعرە لەسەر زمانی خەڵكو لەبەر گوێیانو هەر بۆیەیشە لەسەردەمی مەولەوی خۆیەوە تا ئەمڕۆ خۆشترینو پڕ سۆزترینو دڵگیرترین ئاوازی کلاسیکی کوردیی وەك (قەتارو ، ئەڵلاوەیسیو ، ئای ئای، خاوکەرو [٦١]، سیاچەمانەو ، دەرەیی [٦٢]) کەلە ناوچەکانی ئێستا یا لەمەوپێش بە دیالێکتی

---

[٦١] –ئەمانە کۆمەڵە مەقامێکی کۆنی دڵگیری کوردین لە ناوچەکانی گلو داودە سەنگاوو تا دیوی قەرەداغ لە شارستانی کەرکووكو سلێمانی ئەوترێنو بەداخەوە تا ئێستا من پێی بزانم کارێکی زانستیی ئەوتۆ بۆ نووسینەوەی نۆتەکانیانو فێرکردنیان لە خوێندنگا مۆسیقاییەکانمانا نەکراوەو، ئەگەر کار هەربەم جۆرە بڕوا مەترسیی فەوتانو هەر هیچ نەبێ شێوانیان لێ ئەکرێ، بەتایبەتی کە ناوچەکانی وتنی ئەم مەقامانە لەم ساڵانەی دواییا مەینەتی زۆریان بەسەرهاتووەو دەیان لە ئێرانەکانیان لەناوچوون.

[٦٢] –ئەم دوانەیش دوو ئاوازی کۆنی ناوچەی هەورامانن کە هەریەکە چەند جۆری جیاوازیان هەیەو، حاڵی ئەمانیش زۆر لە حاڵی چوارەکەی پێشوو باشتر نییە.

گۆرانی– دووی کوردستانا لەسەر دەستەی گشت بەزمو ئاوازەکانن لە لایەن دەنگخۆشترین مەقامبێژانی کوردەوە بە شیعری مەولەوی وتراونو ئەوترێن .

مەولەوی وەك بەشی زۆری شاعیرانی ڕۆژهەلاتی ئیسلامی گەلێ جار لە شیعرەکانیا پەنا ئەباتە بەر مەیو بەلکو لە شیعری ئەما مەی کەرەستەیەکی سەرەکیی بینای شیعرە ، مەولەوی کە داخی دلی لە دووریی یار دەرئەبڕێ ، یادۆستێکی کۆچی دوایی کردووی ئەلاوێنێتەوە یا لە ڕوو زەردیی گوناهباریی خۆی لە حوزووری خوادا ئەدوێ یا دەردە دلەکانی خۆیمان بۆ ئەگێڕێتەوەو لێ ئەبێتەوە ، ئەکەوێتە هەولی ئەوەی کارێك بکا ئەو ناڕەحەتی یانە لە یاد بەرێتەوەو ئەو زووخاوانەی ناو دەروونی بشواتەوە، لە هەموو ئەم حالەتانەدا پەنا ئەباتە بەر مەیو بە فریا ڕە سی کاربەدەست ئاسانی خۆیی ئەزانێ ، وەك چۆن لەجیهانی مەحسووسی ژیانمانا مەی ڕێگای ئاسانو هەموو کەس دەس بەسەرا ڕۆیشتووی خۆ لە یادبردنەوەیە ، لای ئەویش هەروا بەزمێك ئەنێتەوە مەیگێڕو مەیو پیالەو گۆرانی بێژ پەیدا ئە کا، دەفژەنو شمشالژەن لێدەر دائەنێو کۆڕەکەیان پێ گەرم ئەکا، بەلام هەموو ئەمانە لای ئەم مەجازینو مەیگێڕ ئەو یارە ڕاستەقینەیە کە ئەتوانێ بەخوا یا بە ڕێگای ڕاستی مەعنا لێ بدەینەوەو گۆرانی بێژو شمشال لێدەر ئەو بانگ کەرەن کەبۆ گرتنەبەری ڕێگای ڕاستیو جیهانی جاویدانو بوونی ڕاستەقینەی بانگ ئەکەنو مەیەکەیشی ئەو مەیی سۆفیانەو بێ ئاگابوون لە دنیاو توانەوە لە جیهانی بوونی هەمیشەییدایە جا بۆیە مەولەوی لەم بازدانەیدا لەم جیهانە پڕ دەردو مەینەتەوە بۆ ئەو جیهانی حەسانەوەی بێ بڕانەوەیەو بوون بە دلۆپێ ئاو لە دەریای بوونی ڕاستەقینەدا، هونەرمەندێکە

وەختە بڵێم باڵا دەستی نی یەو شیعرێ ئەڵێ لە ڕیزی سەردەستەی هەموو شیعری مەیخواری یە ..

لای مەولەوی سروشت و ئادەمیزادانی پاك هەردوو دیمەنی یەك ڕاستین ،ئەو لە هەر دیمەنێکی سروشتا ، بەهاربێ یا پاییز ، هاوین بێ یازستان ، ڕوویەکی جوانیی موتڵەق ئەبینێ و لە پیشاندانی تابلۆی هەر وەرزێکا ئەم بینینی جوانیی موتڵەقەمان بۆ یەکالا ئەکاتەوە.

هەمان کات ئەو جوانیی موتڵەقە لەو مرۆیانەیشا بەدی ئەکا کە بە ڕاستی لە واتای مرۆڤایەتی و دۆستایەتی گەیشتوون ، ئەو کۆڕی یارانی لا دیمەنێکە لە دیمەنەکانی جوانیی سروشت و ، بەشێکە لە جوانیی موتڵەق و تەنانەت لە ژێر خاکیشا پاش حەسانەوەی هەمیشەیی یان ، ئەم جوانی یە موتڵەقەیان هەر بۆ قایلەو وەك جۆرێ لە باوەڕ بە بیری دوونا دوون ، شنەی شینایی و گوڵاڵەی سوورو زەردی سەر ئارامگایان بە دیمەنێکی بەشی ئەوان لەو جوانی یە موتڵەقەدا ئەبینێ و گشتیان ئەکا بەیەك چەپکە گوڵ و پێکەوەیان ئەبەستێ ، سەیری ئەم بەهارنامەیەی بکەن کە دوایی یەکەی بە یەکگرتنەوەی جوانیی سروشت و جوانیی وەجدی نووستووانی پاکی ژێر گڵ دێنێ :

نازك تەدارەك فەسڵ وەهاران

شیرین : ئارایش هەردەو کۆساران

گوڵ چون ڕووی ئازیز نەزاکەت پۆشان

وەفراوان چون سەیل دیدەی من جۆشان

مدیان گوڵاڵان نەپای دەر بەندان

ئەو یەکتەر وێنەی ئارەزوو مەندان

چ خاس خاس شنیۆ نە ئێوارانداسەوزە وە ڕووی خاک جەرگەی یاراندا !

بوین ڕەعشەی وەجد دڵەی پاکشان
عەیان نە شنیای سەوزەی خاکشان

جەی گۆشە خاستەر نی‌یەن مەسکەنێ
ساقی گیان ! ئامان خومار ئەشکەنێ !

هۆرێزە ، سوبحەن، دڵ تازە خاوەن
شنۆی پای کاوەن ، گۆشەی سەراوەن

سەوزەی خاک ، پاک یاران هام فەرد
فرەمان وەفەرش بەزم وێمان کەرد

کەو سەوزەی ئێمەیچ نەکام هەردێ بۆ!
وەفەرش مەجلیس کام هام فەردێ بۆ ! [٦٣]

---

[٦٣] واتە:

جوانە ڕازاندنەوەی وەرزی بەهاران
شیرینە ئارایشتی هەردەو کۆساران
گوڵ ، وەك ڕووی ئازیز، ناسکیی لەبەرکردووە
بەفراو، وەك سێڵاوی دیدەی من، هاتووەتە جۆش
گوڵان ، لە داوێنی دەربەندەکانا ،
وەك دۆستە ئارەزووی یەکتر کردووەکان ، ئەڕواننە یەك
ئای کە سەوزە گیای سەر ئارامگای دۆستان

دیمەنێکی تری شیعری مەولەوی گواستنەوەیە لە زۆر لە پارچە شیعرەکانیا ، لە ڕێگای پێوەندێکی زۆر ناسكو باریکەوە، لە مەحسووسەوە بۆ میتافیزیکاو لە ژیانی دنیای لەبەر جۆرەها هۆ پڕ لە دەردو کەسەرو مەینەتی لەشو دڵو دەروونەوە بۆ ژیانێکی بێ ئازارو ناڕەحەتی کە مەولەوی، دیارە لەبەر ڕێ نەبردنی بە چۆنیەتی چارەسەرکردنی ناخۆشی یەکانی ژیانی ماتریاڵیو دروست کردنی ژیانێکی ئازادو سەربەست بۆ ئادەمیزاد کە کەرامەتی بە پێی بارودۆخی سەردەم تیا بپارێزرێ ، لەو ژیانە ئەبەدی‌یەدا بەدی ئەکا کە هەموو خاوەن باوەڕان بە ژیانی پاش مەرگ، هەر لە سەرەتای مێژووەوە سەبووریی دڵی خۆیانی پێ ئەدەنەوەو ، کە سۆفیەتیی ئیسلامییش ، وەك دیاردەیەکی بەربەرەکانێی سەلبی

ئێواران چەند خاس ئەشنێن !
سەیری موچڕکەی دڵی پاکی ئەو ئارامگەنشینانە کە
لە شنەی سەوزەی سەرخاکی ئارامگەکانیانەوە دیارە
نشینگەی لەمە چاکتر نی‌یە
کەواتە، کاکەی مەیگێڕ، پیاڵەیەکی خومارشکێنمان بدەرێ
(با لە خەوی غەفڵەت بە خەبەر بێین)
هەستە، بەیانی‌یە ، دڵ تازەخەوە
شنەی داوێنی چیاو کێوە ، کەناری شەتاوانە
ئێمە سەوزایی سەر گۆڕی هاوڕێیانمان
زۆرکرد بە ڕایەخ بۆ بەزمی خۆمانو لەسەری دانیشتین
ئاخۆم سەوزایی سەر گۆڕی ئێمەیش بکەوێتە کام هەردو،
بە ڕایەخی کۆڕی کام هاوڕێ بێ !

بڕوانەرە : مەلا عەبدولکەریمی مودەڕیس ، دیوانی مەولەوی ، ل ٤٣١ -٤٣٢

لە ڕووی مشەخۆری‌و دنیا پەرستیی حوکمڕانان‌و دەستوپێوەندەکانیانا، لەهەر بەرگ‌و سیپاڵێکا بووبن، هاتە ئاراوە، چەند ئەوەندەی تر تەشەنەی بەم ڕێبازەداو کارێکی کرد لە چوارچێوەیەکی فەلسەفیی ڕەنگ بۆ ڕێژراوو گەلێ دوور ڕۆیشتووتر لەو مەودایەی ئایینە ئاسمانی‌یەکان خۆیان کە خاوەنی ئەو باوەڕەن بۆی چوون، کۆڕو کۆمەڵانێکی زۆری خەڵك بگرێتەوە.

یەکێتیی ئادەمیزادو سروشتیش بیرێکی ترە زۆر زەق بە شیعری مەولەوی‌یەوە دیارەو دوایی زۆر پارچە شیعری خۆی بەوە ئەهێنێ، کە ئەمەیش دیمەنێکی بیری یەکێتیی گێتیی (وحدة الوجود)ەکە لەناو سۆفی یانا زۆر بڵاوبووەو مەولەویش، وەك سۆفی‌یەکی ساف، یەکێ بووە لە هەڵگرانی .

گیانی ناڕەزاییش لە کۆمەڵ و پێوەندی‌یەکانی‌و سیستمی کۆمەڵایەتیی فەرمانڕەواو پەسەندنەکردنی لە ناخەوەی زۆر داب‌و نەریتی باو، ئەمیش شناسنامەیێکی تری کەم تا زۆر دیاری شیعری مەولەوی‌یە ، بەڵام لە هیچ کامێکیان ناگاتە ئەو تاقە بەیتەی کە ئەڵێ :

وەخیلافەوەن یاران سەرمەس

تەقازای زاتیی تەبعم، هەرچی هەس [٦٤]

بەداخەوە، مەولەوی ، وەك بڵێی ، پاش وتنی ئەم بەیتەی کە ئەوەندەی چەکوشێکی قورس بدرێ بەسەری هەرکەسێکا ، قورسە ، خۆیشی هاتووەتەوە

---

[٦٤] — واتە :

یارانی سەرمەستم ! هەرچی لەم جیهانەدا هەیەی ، پێچەوانەی ئەوەیە تەبیعەتی من بە گوێرەی خودێتیی خۆی ئەیەوێ

(بڕوانەرە : سەرچاوەی پێشوو ، ل ٤٥٢) .

سەرخۆی و لە بەیتەکانی تری پارچە شیعرەکەیا، لەسەر ڕێبازی ئەم بەیتە تاقانەیە بەردەوام نەبوە.

دواشت لەم مەیدانەدا بیلێم، ئەوەیە کە مەولەویش ، وەك هەموو ئەوانەی بیرکردنەوە لەم جیهانە سەرسامی کردوون و زۆریانی خستووەتە سەر ڕێگای پاکانەکردن لەهەموو ئەو شتانەی بە ڕێبازی خەڵکیانەوە ئەبەستیٚ و زۆریشیانی والیٚ کردووە نەیانتوانیوە تا دوا قۆناغ ڕێگاکەیان ببڕن و پاشگەزبوونەتەوە، بەلاّم تا ئێستایش کەسێ وەلاّمێکی دڵ متمانە پێ کردووی ئەو پرسیارەی پێ نەدراوەتەوە کەهەر لە سەرەتای مێژووەوە خاوەن بیرانی هەموو شوێنێکی تیا حەیران و سەراسیمەن، لە یەکێ لەو زمان هەڵکەوتنە بە دەگمەن و نایابانەدا کە پێ بە جگەری خۆیا ئەنێ تیایاناو زاتی ئەوە ئەکا چی لەدڵیا بێ بێ پەردە بیدرکێنێ ، ئەڵێ :

هەرچی دیت وە چەم شی نە سەفەردا

هەرچی موینی هانە گوزەردا

کەس حاڵی نەبی وە هیچ نەفاما

ئەو پەی چێش ویەرد، ئێدپەی چێش ئاما [٦٥]

---

[٦٥] – واتە:

هەرچیت دی بە چاو، ڕۆیی بۆ سەفەر

هەرچی ئەبینی ، وا لەسەر گوزەر

کەس حاڵی نەبوو ، هیچ کەس نەیفامی

ئەو بۆچی ڕۆیی و ، ئەم بۆ هاتەدەر !

(بڕوانەرە: سەرچاوەی پێشوو ، ل ٥٣٢ – ٥٣٣)

یەکێ لە نیشانە زەقەکانی شیعری مەولەوی خۆ ولاتیتیی ئەو وێنە شیعرییانەیە دروستیان ئەکا ، ئەو لە کەرەستەی ولاتی خۆی کە خوێندەوارە هاوولاتەکانی زۆر باش ئەتوانن بیهێننەبەرچاوی خۆیان و لێی تێ بگەن ، وێنەی بەرزو بالای وامان لەو شێوەیەدا کە پێی ئەلێن (سەهلی مومتەنیع) ، واتە ئاسان بەلام هەموو کەس دەست پێ نەگەیشتوو بۆ دروست ئەکا کە هەرچەند بەناو دیوانی شاعیرانی ترمانا بگەرێین مەگەر بەدەگمەن چەردەیێ لەو یا پارچەیەکی ئەو وێنەیەمان بەرچنگ بکەوێ ، با سەیرێکی ئەم چوارینەیەی بکەین و لێی وردببینەوە :

بالاخانەی چەم دیوانەکەی تۆ
بانەناو وەخاك ئاسانەکەی تۆ
تکەش عاجز کەرد خەیالت تێشدا
ئازیز بۆ جارێ پا بنیە پێشدا [٦٦]

مەولەوی هاتووە لەم چوارینەدا دیمەنی بالەخانەیەکی بەرزی (ئاوێنە بەندی) کوردەواریی لە حالی دلۆپەکردن و پێویستی بە چوونە سەربان و کوتاندنەوەی گلەباراناو هەلمژیوەکەیا هێناوەتە بەرچاوی خوانایانی شیعرەکەی و، ئەلێ :

---

[٦٦] واتە بالەخانەی چاوی ئەو کەسەی شێتی عەشقی تۆیە ،
کە سەربانەی بە خۆلی بەردەرگاکەی تۆ سواغ دراوە،
دلۆپە ، وێنەی تۆی تیا بێزار کردووە
ئازیز ! جارێ وەرە پیێەکی پیا بنێ (بیکوتەرەوە با دلۆپە نەکا)
(بروانەرە) : سەرچاوەی پێشوو ، ل ٥٣٩

باڵەخانەی چاوی ئەو کەسەی شێت بووە بۆتو وەك عەودالْ کەوتووەتە دووت کە سەربانەکەی بە خاکی بەر کە وشکەنی تۆ گڵەبان کراوە، وەك چۆن دڵۆپە دانیشتووانی ژوورەکانی سەرەوەی باڵەخانە بێزارو نارەحەت ئەکا، ئاوا دڵۆپەی فرمێسك وێنەی هەمیشە نیشتەجێی تۆی تیا بێزارو نارەحەت کردووە ، دە جارێ وەرە پێیەکی پیا بنێ ، بەڵکو بەوهاتنو پێ پیانانەت کزربێتەوەو دوایی بەگریانی لەبەر دەردی دووریم لێتەوە- بێنی، وەك چۆن بانگوش کەئەچێتە سەربانو قوڕی بانەکە ئەکوتێتەوەو بەوە دڵۆپەکەی ڕائەگرێ .

چەند پێك شوبهاندن لەم چوارینەدا هەیە؟

شوبهاندنی چاو لەوەدا کەلە بینای لەشی ئادەمیزاد یا سەری ئادەمیزاددا بە بەرزی‌یەوەیە، بە ژوورەکانی سەرەوەی باڵاخانە کە بینایەکی بەرزە .

لەوەدا کە شتەکانی بە بەردەمیا تێ ئەپەڕن ڕەنگی تیا ئەدەنەوە بە ئاوێنە بەندی باڵاخانە کەهەرچی لە بەرانبەریا بێ یا لە بەرانبەریەوە تێپەڕێ ڕەنگی تیا ئەداتەوە.

لەوەدا کە وەك دۆست خۆی هەرکات لە باڵاخانەکەیایەتیو لێی نابڕێ، ئەمیش وێنەی دۆستی هەرگیز لێ نابڕێ.

لەوەدا کەلەتاو دووریی خودی دۆست لێی هەمیشە فرمێسك ئەڕێژێ وەك سەربانی باڵاخانە کە بانگوش نەچێتە سەریو نەیکوتێتەوەو نەیگێڕێ هەمیشە دڵۆپە ئەکا .

پاش هەموو ئەمەیش سەیری ئەو بەراوردکردنە پڕ لەخۆبەکەم دانانەی کەچۆن خۆڵی بەرپێی دۆست ئەکا بە دەرمانی دەردی چاوی فرمێسك ڕشتووی خۆیو ، چاوی خۆی کە ئازیزترین ئەندامی لەشیە لەگەڵ ئایەخترین شتی دۆست کە خۆڵی بەرپێیەتی ، لە ئاستی یەکا ڕائەگرێ ،لەمەیش زیاتر ئەمەیشی بۆ خاتری

خۆی ناوێ تەنها بۆ ئەوەیەتی وێنەی دۆست لەناو چاویا بە دلۆپەی فرمێسکی بێزارنەبێ و خۆی هیچ مەبەست نی‌یە .

ئەم وێنە چڕوپڕانە هەموو لە تاقە چوارینەیەکا کەهەر ئەوەندەیشمان بۆ لێ یەکالا ئەکرێتەوە بۆ خوێندەوارێ کەهەورامی‌یانە نەزانێ ، بۆ خوێندەواری هەورامی‌یانە زانیش زیاتری بەدەمەوەیە، چونکە وەك ئەگێڕنەوە، مەولەوی ئەم دوو بەیتەی کەلە چوارچێوەی پارچە شیعرێکی زستانیدایەو دیارە باران و دلۆپەو بانگێڕانیش تایبەتی وەرزی زستانن، لە دێی (تەوێڵە)ی هەورامان بۆ پیری دەستگیری وتووەو لەو ڕۆژانەدا لە هۆدەیەکی باڵەخانەیەکی خانەقای تەوێڵە میوان بووە کەبەسەر چەمی تەوێڵەوە دروستکراوەو ، دوور نی‌یە لە ڕاستیدا باڵەخانەکەیش دلۆپەی کردبێ و مەولەوییش بە تیرێ دوو نیشانەی شکاندبێ و هەردوو واتا دیارو وردەکەیشی مەبەست بووبێ .

جا توخوا لە دیمەنێکی لەبەرچاوی هەمووان بووی وەك دلۆپە کردنی زستانانی خانووی کوردەواریمانا، چ هونەرمەندێ لەمەولەوی بەولاوە ئەتوانێ لە تاقە دوو بەیتا تابلۆیێ ، بەڵکو پانۆرامایەکی وا چڕو پڕو خەستوخۆڵمان بۆ دروست بکا ؟ [٦٧]

---

[٦٧] —چڕو پڕیی ئەو تابلۆیەی مەولەوی لە چوارچێوەی ئەم چوارینەدای گونجاندووە ، سەرو سەدایەکی گەورەی لەناو کۆڕی ئەدەبدۆستانی سەردەمی خۆیا بەرپاکردووەو هەموان بە ئافەرین .. ئافەرین بۆ کردنەوە لێی دواون ، تەنانەت مەشهوورە فەرهاد میرزای حوکمڕانی قاجاری سنە کە زۆر بە قەدرو حورمەتەوە ڕوانیویەتە مەولەوی و شیعرەکانی بەرز هەڵسەنگاندووە ، لە پاشی بیستنی ئەم چوارینە بە دواوە هەر بە (ئاغای باڵەخانەی چەم) بانگی لێ کردووە .

ئەمەیش چوارینەیەکی تر :

هیچ کەس نەواچۆ وەفەرهاد ڕەندەن

نەقش شیرینش نە ڕووی سەنگ کەندەن

دەك ڕیزان دەس با وەرجەگیان سەندەن ؟! [٦٨]

کێ ئەڵماس نە ڕووی دیدەی وێش شەندەن؟!

هەموان ئەزانن فەرهادی دڵداری شیرینی ئەرمەن ، بە پیلانێکی خوسرەوی پەروێز ، کە ئەویش هەروەك فەرهاد حەزی لە شیرین بووەو ویستوویەتی دەستی بەسەرابگرێ، هاتووە نەخشی شیرینی لەسەر تاشەبەردەکانی بێستوون هەڵکەندووەو ، هەر کەلەوکارەیشی ئەبێتەوە کە خوسرەو چاوەڕوانیی نەکردووە بتوانێ تەواوی بکا ، بە پیلانێکی تر کە هەر خوسرەو بۆی ناوەتەوە، خۆی کوشتووە، جا مەولەوی ئەڵێ : دەك دەستەکانی فەرهاد داڕزێن ! ئەگەر ئەو بە

---

[٦٨] —واتە:

کەس بە فەرهادی دڵداری شیرین نەڵێ زیرەك بووە

چونکە نەخشی شیرینی (یاری) لەسەر تاشەبەرد هەڵکەندووە

دەك دەستەکانی داڕزێن بەرلەوەی گیانی دەرچێ

کێ چاوی خۆی داوەتە بەر نووکی ئەڵماس !

(بڕوانەرە : سەرچاوەی پێشوو ، ل ٥٣١)

ڕاستی عاشقی شیرین بووە، ئەبوو شیرین بە چاوی خۆی بزانێ و هەمیشە لە پێش چاوی بێ ، کە بە چاوی خۆیشی زانی ، ئیتر چۆن دێ ئەڵماس بە تاشەبەردی بێستوونا بێنێ و وێنەی فەرهادی لێ هەڵبکەنێ کە بەوکارە ئەڵماس بە چاوی خۆیا دێنێ !

لە دیوانی مەولەویدا گەلێ وێنەی شیعریی تری وا هەن کەبە ڕاستی دڵی دڵدارانی ئەدەب گرەویدەی خۆیان ئەکەن و بۆ لای خۆیانیان ڕائەکێشن .

بەداخەوە لێرەدا مەودای ئەوەمان نی یە هەندێکیان بخەینە پێش چاو ، سەد بریا کەسانێکی مەولەوی زان و بەزمانانی بێگانە ئاشنامان بۆ هەڵکەوتنایە هەڵبژاردەیەکی دیوانی مەولەوی یان وەرگێڕایەتە سەرئەو زمانانە تا دۆستانی دەرەوەمانیان لە شیعری ئەم شاعیرە مەزنەمان شارەزا بکردایە .

سۆنیت لە شیعری مەولەویدا :

مەولەوی ، وەك تائێستا پێی زانرابێ ،یەکەمین کەسە لە شیعری دیالێکتی گۆرانیدا شێوەی (سۆنیت)ی بەکارهێنابێ کە ئەوەیە قافیەی یەکەم و سێیەم نیوە بەیتی چوارینەی و قافیەی دووەم و چوارەم نیوەبەیتی وەك یەکن ، مەولەوی ئەم حاڵەتە کەبە شیعری خۆیا بە تێکچوونی قافیەی خۆی ئەداتە قەڵەم و لە تاقە پارچە شیعرێکیا بەکاری هێناوەو، لەو پارچە شیعردیا کەبەبۆنەی هاتنی بەهاریەوە داناوە واپیشان ئەدا کە بەهار سروشتی بە جاری ڕازاندووەتەوە، کەچی خاکی بەختی ئەو هەر شۆرەزارەو گیای هیچ لێ ناڕوێ ، لەبەرئەوە دەردی ئەوەندە گرانە تەنانەت قافیەی بەیتەکانی پارچە شیعرەکەیشی شێواندووە، ئەمجار بەشەش بەیتی لە شێوەی سۆنیت پارچە شیعرەکەی تەواوئەکا، نازانم لە زمانەکانی‌ترا سۆنیت چۆن بەکارهێنراوە، ئاخۆ ئەگەر نیوە بەیتەکانی قافیەیەکیان لابەری واتا تێك ئەچێ یا نا، بەڵام لە بەکارهێنانەکەی مەولەویدا بە

جۆرێکە ئەگەر نیوە بەیتە تاقەکان بکرێنەوە بە بەیتی تەواوو نیوە بەیتە جووتەکان بە بەیتی تەواو ، هەر دوانێکیان بەیتێکی تەواویان لێ دەرئەچێ و مەعنا هیچ ناشێوێ ، ئەمین فەیزی بەگ کەیەکەمین کەسە ئیشارەتی بۆ ئەم جۆرە شیعرەی مەولەوی کردووە، وای لەبارەوە ئەڵێ : ((مەولەوی ، بەموقتەزای ئەو مەوقیعە کە تێدا بووە، هیچ چاوی بە شیعری فەرەنگ نەکەوتووە، لەگەڵ ئەوەش لەسەر ئوسلوبی ئەوان شیعری نەزم کردووە، لە قیتعەیەکدا میسرەعی ئەو وەڵی تەقفییە کردووە لەگەڵ میسرەعی سالیس و قافیەی میسرەعی سانی ڕێکخستووە لەگەڵ میسرەعی ڕابیع))ئەنجا ئەڵێ : ((ئەم ئوسووڵە خیلاف ئوسووڵی شوعەرای ئێرانە ، وە مەولەوی لە کەسی نەدیوە، مەحزەن بە حوسنی تەبیعەتی خۆی موناسبی زانیوەو ئیستیعمالی کردووە [٦٩])) ، ئەم جۆرە شیعرە لە دیالێکتی کرمانجیی سەروویشا لای ئەحمەدی جزیری [٧٠] هەیە ، پاش سەردەمی

---

[٦٩] –بڕوانەرە : ئەمین فەیزی ، سەرچاوەی پێشوو ، ل ٨ .

[٧٠] –مەلای جزیری : شاعیرێکی سۆفیی باڵا دەستی کوردیی دیالێکتی کرمانجیی سەرووە، لە سەدەی حەڤدەهەما ژیاوە ، دیوانێکی هەیە چەند جار لە چاپ دراوە، جارێکیان لە لایەن مەلا ئەحمەدی زڤنگی‌یەوە لەگەڵ لێکدانەوەیەکی چڕو پڕا بە عەرەبی لە ١٩٥٨ دا لە قامیشلی لە سووریاو جارێکیش لەگەڵ لێکدانەوەیەکا بە کوردیی لە لایەن هەژاری شەرەفکەندیەوە لە ١٩٨٢ دا لە تاران لە نێوان ئەو دوو چاپەیشا چاپێکی ساڵی ١٩٧٧ی کۆڕی زانیاری کورد لە بەغدا هەیە (سادق بەهائەدین ئامێدی) بە بەراوردکردنی چاپەکەی زڤنگی و چەند دەسنووس ئامادەی کردووە.

مەولەوییش ، لەدیالێکتی کرمانجیی خوارووویشا لەسەر دەستی شێخ نووری شێخ سالح[71] و گۆراندا[72] هێنراوەتە ناوەوەو باوێکی زۆری پەیدا کردووە .

ئەمەیش ئەو چەند بەیتەی مەولەوی شێوەی سۆنیتی تیایاندا بەکارهێناوە:

مەنعم مەکەردێ ، گرانەن دەردم

ئەر شێویا بۆ قافیە ی فەردم

((فەریاد جە شۆرەی ئەرز چارەی من))

((هەر سەوزەی مراد من نادیارەن))

((داد جە هەوای شووم بەد ستارەی من))

((هەرنەو گوڵاڵەی من نە پێوارەن))

((یا وەلوەلەی دەف شادەروێش، جۆشێ))

((بەو سەدای ڕیشەی دڵ ئاشناوە))

---

[71] -شێخ نووریی شێخ سالح : شاعیرو یەکەمین پێشەنگی تازەکردنەوەی شیعری کوردی لە کوردستانی عێراق لە ١٨٦٩ دا لە سلێمانی لە دایك بووەو لە ١٩٥٨دا هەر لەوێ کۆچی دوایی کردووە، دیوانی شیعری لەگەڵ پێشەکییەکی چڕو پڕی لە بەرگێکی تایبەتیدا، لە لایەن (ئازاد عەبدولواحید)ەوە لە ١٩٨٥ دا لە بەغدا لە چاپ دراوە .

[72] -گۆران : عەبدوڵلا بەگی سولەیمان بەگی کاتب فارسی ، درێژە پێدەرو تەواوکەری بزووتنەوەی تازەکردنەوەی شیعری کوردیو شاعیری خەباتگێڕی ڕێگای ئاشتیو ئازادی ، لە ١٩٠٤ دا لە هەڵەبجە لە دایك بووەو ، لە ١٩٦٢ دا لە سلێمانی کۆچی دوایی کردووە، دیوانی شیعری لە لایەن بنووسی ئەم نامیلکەوە لە ساڵی ١٩٨٠ دا لەسەر ئەرکی یەکێتیی نووسەرانی کورد لە بەغدا لە چاپ دراوە .

((یا جۆش سەمتوور موتریب ، خرۆشێ))

((چەنی ئەی دوو فەرد حەسرەت مەعناوە))

((بەڵ سەوز ببۆ تۆم ئارەزووەکەی دڵ))

((های چەمە دەخیل،شەوێ ، شەونمێ))

((بەڵ ڕوو بنمانۆ ئەو نازك نەوگوڵ))

((دەمە نەسیمێ ، وادەی سوب دەمێ[٧٣]))

---

[٧٣] —واتە:

لێم مەگرن ، دەردم گرانە (یاران)

ئەگەر قافیەی شیعرم شێوابێ

هاوار لە شۆڕەی زەویی بەختی من

هەر سەوزەی هیوای من نادیارە

داد لە هەوای شووم تاڵەی بەدی من

هەر نوێگوڵاڵەی من لە پێوارە

هۆ زڕەی دەف شادەروێش جۆشێ

بەو سەدای ئاشنا بە ڕەو ڕیشەی دڵ

خرۆشێ ، جۆشێ سازی بەزمگێڕ

لێل ئەم دوو بەیتە واتا خەمگینە

بەڵ ئارەزووی دڵ شین ببێ تۆوی

دەخیلتم ، ئەی چاو ، بەشەو ، شەونمێ

بەڵکو ڕوو دەرخا ئەو ناسکە گوڵە

ئەی دەم هەناسێ ، دەمەو بەیانێ

(ڕەو : ڕەگ و. لێل : لەگەڵ . بەڵ : بەڵکو . هەناسێ: هەناسەیی).

(بڕوانەرە : مەلا عەبدولکەریمی مودەڕیس ، سەرچاوەی پێشوو ، ل ٦٩– ٧٠) .

ژیانی مەولەوی و پێوەندی شیعری بە ژیانیەوە:

مەولەوی ،چ لەسەرەتای ژیانیا کە بەشێکی بەفەقی‌یەتی‌یەوە بەسەربردووەو چ پاش بەمەلابوون و ئیجازە وەرگرتنی ، بەشی زۆری تەمەنی بە کوێرەوەری و ناڕەحەتی و دەس تەنگی و جەوری زەمانەو دلڕەقیی دەسەڵاتدارانی سەردەمەوە تێپەڕاندووە، هێشتا لە سەرەتای خوێندنیا بووە باوکی مردووەو لە پێناوی پەیداکردنی پاروو نانێکا بۆ براو خوشکە هەتیوکەوتووەکانی ناچار بووە دەسبەرداری خوێندنەکەی ببی و دەسبداتە کاری پڕ ئەرکی نان لە قورگی زەوی دەرهێنان و تا وایان لێ نەهاتووە بتوانن خۆیان بژێنن نەگەڕاوەتەوە سەر خوێندنەکەی ، کە ئەمەیش وا ئەگەیەنێ ئەبێ بە گەورەیی خوێندنی تەواو کردبێ.

وەکو سەیید تاهیری هاشمییش ئەڵێ ، لە قۆناغی دووەمی خوێندنیا کاتێ لە (خانەگا)ی لای (پاوە) فەقێ بووە گرفتاری دڵداریەکی زۆر بەتین بووە ، بەڵام تیا سەرنەکەوتووە یارەکەی بە نسیب نەبووە[٧٤].

---

[٧٤] – بڕوانەرە : ئەنوەر قادر محەمەد ، سەرچاوەی پێشوو ، ل ٧٨ .

دیارە ئەبێ بەشێ لەو شیعری سۆزانەی بۆ دڵداری یەکی ناکامی وتوون، باس لەم دڵداری یەوەی بکەن [٧٥].

---

[٧٥] —ئەنوەر قادر محەمەد لای وایە لەوانەیە ئەو شیعرانەی مەولەوی کە باسی (قولەی قەزاڵە)ی تیا کردوون باس لەو دڵداری یە ناکامەی بکەن ، چونکە قولەی ناوبراو ئەکەوێتە پشت (خانەگا) وە بڕوانەرە: ئەنوەر قادر محەمەد ، سەرچاوەی پێشوو ، ل ١٠٢ .

[٧٦] —شیعرەکان ئەمانەن :

وزان سوی وطن هجرت نمودم
خلافت از علی دانسته بودم
به تأثیر محمد میر اکمل
خلافت چون به عثمان شد محول
دل خویشان مارا پر ز خون کرد
به خویشاوند خود نعمت فزون کرد

واتە:

لەولای نیشتمانەوە کۆچم کرد
خەلیفەییم بە هیی عەلی ئەزانی
کە بە تەئسیری میری تەواو میر موحەمەد
خەلیفەیی سپێررا بە عوسمان
دڵی خوێشەکانی ئێمەی پڕکرد لە خوێن و
خەڵات و بەراتی بۆ خزمەکانی خۆی فرەکرد

مەبەس لە (محەمەد) حەمەپاشای جاف و ، لە (عەلی) شێخ عەلیی عەبابەیلێیی و لە (عوسمان) عوسمانی خاڵەیە کە حەمەپاشا لە جێی شێخ عەلی کردبووی بە سەرکارو بۆ

پاش چەند ساڵێکی کەمی مەلایەتیش لە (چرۆسانە)و (گونە)ی نزیکی هەڵەبجە کەوادیارە کەمێ ژیانی تیایانا خۆش بووە ،چونکە ناوچەکە لە ناوچەیەکی حاسڵخێز و بە پیتەو تەنانەت مەولەوی باخێکیشی بۆ خۆی لە چرۆسانە ناشتووە ، ئەڵێن ئێستایش ماوەو بە (باخی مەولەوی) بەناووبانگە،لەئەنجامی هێرشی سوپای عوسمانیدا بۆ سەرناوچەکە بە مرازی چەکداماڵینی عەشیرەتی جاف و سووتاندنی دێهاتی ئەو ناوە،مەولەوییش بە ناچاری لەوێ هەڵکەنراوەو باری کردووە بۆ (شەمێران)و لەوێیش ژیان و گوزەرانی هەرخۆش بووە،چونکە کاروباری مولکانە کۆکردنەوەی ئەو دەوروبەرە بۆ بەگزادەی جاف کەعوسمانی‌یەکان تەرخانیان کردبوو بۆ یان، بەدەستی شێخ عەلیی عەبابەیلێیی ناوێکەوە بووە کەلەگەڵ مەولەوی‌و خزمەکانی باش بووە، بەلاّم پاشان کە حەمەپاشای جاف ئەم شێخ عەلی‌یە لەسەرکاریی ئەو ناوچەیە لائەباو کارەکە بە یەکێکی تر ئەسپێرێ کە وەك شێخ عەلی‌یە پێشووەکە لەگەڵ

مەولەوی‌و خوێشانی چاك نەبوە(بروانەرە : مەلا عەبدولکەریمی مودەرپس ، سەرچاوەی پێشوو ، ل. م) .

مەولەوی لەم شیعرە فرە ناسکانەیا ئیشارەتی بۆ مەسەلەی خەلیفەیی عوسمانی کوڕی عەففان‌و نەدانی خەلیفەیی بە عەلیی کوڕی ئەبووتالبیش کردووەو بە ڕوونی ئەوەی دەرخستووە کەلای وایە خەلیفەیی هەر هیچ نەبێ پاش کوژرانی عومەری کوڕی خەتتاب ، بە حەقی عەلیی کوڕی ئەبوو تالیب زانیوەو ، ئیشارەتی بۆ ئەوەیش کردووە کەلە سەردەمی عوسماندا خێڵی بەنی ئومەییە بوون بە خاوەنی هەموو شتێك‌و ، هاشمی‌یەکان دڵ بریندار کران .

ئەگەر ئەم سێ بەیتەی مەولەوی بۆ حەمەپاشای جاف نامەیشی لەگەڵ بووبێ ، ئەبێ [illegible] باشتر تیا ڕوون کردبێتەوە .

مەولەوی و خزمانی ناجوولێتەوە، گلۆڵەی مەولەوی لەو ناوچەیەدا ئەکەوێتە لێژی و نامەیەکی گلەیی ئامێز بە شیعری فارسی بۆ حەمەپاشا ئەنووسێ و بۆ خۆیشی هەڵئەسێ ماڵی ئەباتەوە بۆ (سەرشاتە) کرێن و ڕەقەن و بێ پێزەکەی ماواو زێدی باوك و باپیری و ، ئیتر لەوێوە سەرەتای هەژاری و تەنگدەسی و بێ دەرامەتیی دەس پێ ئەکا کەتا دواهەناسەی ژیانی بەردەوام بووە و گەیوەتە ڕادەیەك گەلێ ساڵ پارەی لەم و لەو قەرز کردووە و کوڕێکی خۆی ناردووە بۆ ناوچەی (مایدەشت) لە کوردستانی ئێران گەنم بکڕێ و بە باری کەرو ئێستر بیهێنێتەوە بۆ ناندانی دیوەخانەکەی باوکی تا شەرمەزاری مێوان و ئاوەندو ڕەوەند نەبێ کە هەمیشە لە هەموو لایەکەوە ڕوویان تێ کردووە، بەڵام لەگەڵ ئەم باری سەختی گوزەرانەیشیا هەرگیز بیری لەوە نەکردووەتەوە بگوێزێتەوە بۆ لای یەکێ لەوانەی هەمیشە پێشنیاریان بۆ ئەکرد بچێتە لایان و گفتیان ئەدایێ دێهات و زەویوزاری باشی بۆ تەرخان بکەن بۆ دابین کردنی ژیانێکی خۆش بۆی ،وەك فەرهاد میرزای قاجارو میرزادەکانی سنە و کەسوکارە وەك خۆی هەژارو بێ دەرامەتەکانی بەجێ نەهێشتووە، هەربۆیەیش دەوڵەمەندێ لە نەوەی مەولەویدا پەیدانەبوو ، وادیارە مەولەوی تەنها لەسەردەمی قادربەگی کەیخوسرەوبەگی مامی مەحمود پاشا و عوسمان پاشای جافا بە تەواوی قەدرو حورمەتی لێ گیراوە و گەرد لە ڕووی پێوەندی بە گەورە گەورانی جافەوە نەنیشتووە،چەند پارچە شیعری ناسکی لاواندنەوە، کە مەولەوی بە بۆنەی کۆچی دوایی هەندێ لە بەگزادە جافەوە لەپیاوو لە ئافرەت وتوونی ڕاستی ئەم بۆچوونە ئەگەیەنن لەو لاواندنەوانەی پێشوو بەولاوە شیعری لاواندنەوەی تری بۆهیچ کام لە جافەکان دیارنیی‌یە ، نامەی پەخشانیش بۆحەمەپاشا هیچ دیارنیی‌یەو نامەی بە شیعریش هەر ئەونامەیە کە دیارە گلەیی لابردنی شێخ عەلیی عەبابەیلێی لەسەرکاریی موڵکی شەمیرانی تیاکردووە لێی و پێشتر باسمان کرد، لەسەردەمی مەحمود

پاشایشا کە دیارە زۆر حەزی لە شیعری مەولەوی کردووەو بەتایبەتی دیوانێکی نزیکە تەواوی ئەوی خستووەتە کەشکۆڵەکەیەوە کەبنووسێکی ئێجگار خەتخۆش بۆی نووسیوەتەوە، چەند پارچە شیعرێکی ئێجگار زۆر ناسكو پڕ سۆز هەیە کە مەولەوی بۆ ئەوی ناردوون ،بەڵام لە هەمان کاتا لە نامەکانیشیا چەند نامەی بە فارسی هەن ئەوەی بە باشی لە بابەتی دوو توێیان بگا هەست بە گلەیی و گازندەیەکی زۆر خەستو دڵ بریندارکەر ئەکا تیایانا .

بەداخەوە، شیعری مەولەوییش ، وەك شیعری هەموو شاعیرانی تری پێشووی کورد، کەمیان بۆنەو موناسەبەتی دانانیان لە پاڵیانا نووسراوە، وانەبوایە شیعری مەولەوی کەلە دەردو کەسەری دڵی لێوانلێوەو ، نامە نەزانراو بۆ کێ نووسراوەکانی گەلێ ڕووی ژیانی پڕ دەردو ئازارییان بۆ ڕوون ئەکردینەوە، ئێستا هەرچارمان لەوردبوونەوەیەکی زیرەکانەدایە لەو پارچە شیعرو نامانەی لە پاشی بەجێ ماون ببیانکەین بە داری دەستمان لە گەڕانا بە دوای هەندێ شتی نەزانراو لە ژیانی پڕ تاڵو سوێریی مەولەویدا .

مەولەوی لەوکاتەوە گەڕاوەتەوە بۆ سەرشاتەو بۆ هەمیشە لەوێ سەقامگیربووە،ژیانی بە تەنگدەستیو هەژاریو کوێرەوەری بەسەربردووە، لەدواساڵەکانی ژیانیشیا چەندقات زیاتر لە جاران کلۆڵ بووە، لەم ساڵانەدا دوو سێ کارەساتی گەورەی بەسەراهاتووە ئەتوانین بڵێین لەناو ئەم کارەساتانەدا لە گشتیان کاریگەرتر بۆسەر دڵی مەولەوی کۆچی دوایی عەنبەر خاتوونی خێزانیەتی کە حەوت ساڵ پێش مەرگی ڕووی داوەو بەوچەند پارچە شیعرەدا لە لاواندنەوەیا وتوویەتی ،بۆمان دەرئەکەوێ ئەم خانمە خۆشەویستییەکی لە ڕادەبەدەری لە دڵیابووە، ئەم عەنبەر خاتوونە کچێ بووە لە بنەماڵەیەکی ئەوغانی کە لەسەردەمی بابانەکانا سەد ماڵێکیان ، نازانم لەبەر چ هۆیەك هاتوونەتە

کوردستان و لەو شارەزوورە نیشتەجێ بوون و لەوە ئەچێ کورە ئازاو جەنگاوەرەکانیان لە دەرباری بابانەکانا چەك بەدەست بووبن[٧٧]

لەمەوە بە دووری نازانم سەرەتای ناسیاوی پەیداکردنی مەولەوی لەگەڵ عەنبەرخاتوون بۆئەو ڕۆژانە بگەڕێتەوە کە دواقۆناغی فەقێیەتیی لە سلێمانی بەسەربردووە و لەگەڵ ئەحمەدپاشای دوامیری بابان پێوەندی دۆستایەتی‌یەکی پتەویان لە نێوانا بووە و لەوەوە لەگەڵ کورە یەلەیەلەکانی ئەو ئەوغانی‌یانەی لە دەرباری بابانەکانا بوون ناسیاویی پەیداکردبێ و لەم ڕێگایەوە عەنبەرخاتوونیشی ناسیبێ ،بەهەرحاڵ خۆشەویستیی مەولەوی بۆ عەنبەرخاتوون خۆشەویستی‌یەکی لە ڕادەبەدەر بەتین بووە و مەرگی ئەم خانمە ئازیزە کارێکی جەرگبڕو دڵتەزێنی کردووەتە سەر ژیانی مەولەوی و زامێکی قووڵی هەرگیز ساڕێژنەبووی کردووەتە دڵی و تا دواهەناسەی تەمەنی بە ئازاری ئەو زامەوە تلاوەتەوە و ئەو پارچە شیعرانەی پاش مەرگی عەنبەرخاتوونی وتوون لەسەر پاکی شیعری کوردیدا سەردەستەی شیعری لاواندنەوە و شین و شایانی ئەوەن کەسێکی شایستەو لێهاتوویان بۆ هەڵکەوێ بە بەراورد لەگەڵ نموونە بالاو بڵندەکانی شیعری لاواندنەوە لە ئەدەبی کۆن و نوێی ڕۆژهەلات و جیهانا لێیان بکۆڵێتەوە.

وا لێرەدا یەکێ لەو حەوت پارچە شیننامانە ئەنووسینەوە کە مەولەوی بۆ عەنبەرخاتوونی وتوون :

---

[٧٧] ـلەم بارەوە بڕوانەرە : پیرەمێرد ، دوانزە سوارەی مەریوان ، سلێمانی ، چاپخانەی ژیان ١٩٣٥ .

ئەدای پەشێویی حاڵات جەستەم[٧٨]
دوورەن جە تەحریر خامەی شکستەم
بەڵام (مەعدووم) هەرس دیدەش جۆش وەردەن
ناعیلاج خامەش وەدەسگیر کەردەن
پەلە پەل پێکان پەل وەخامەدا
یەك فەرد ڕەقەم کەرد وە ڕووی نامەدا
ئیسە دیدەی دڵ دێوانەکەی وێت
نەبێخ ئاودا مگێڵۆ پەرێت
ئەمەیش پارچەیەکی تریان :
گەرد ئالوودەن دەور مەزار لەیلیٚ
ئاوپاشیو ماڵاش لازمەن خەیلیٚ
خادمیی توربەت نازك ئەندامان

---

[٧٨] —باسی پەشێویی ئەحواڵی لەشم
لەوەوە دوورە بە قەڵەمە شکاوەکەم بنووسرێتەوە
بەڵام (مەعدووم) فرمێسکی چاوی هاتووەتە کوڵ
ناچار خامەی کردووە بە دەسگیری خۆی
بە پەلە پەل دەسی بە خامەوە گیرکردو
تاقە بەیتێکی لەسەر ڕووی قاغەز نووسی :
ئێستا چاوی دڵی ئەوەی شێت بووە بۆت
لە بنی دەریای فرمێسکا بۆت ئەگەڕێ
(بڕوانەرە: مەلا عەبدولکەریمی مودەڕیس ، سەرچاوەی پێشوو ، ل ٥٥- ٥٦).

پەی دیدەو موژگان مەعدوومی ئامان
ئاوپاشیی ، ڕەویەی دیدەی نم دیدەم
مالاش ، وەزیفەی دیدەی نمیدەم
گەردێ نیێ وە ڕووی یانەی نۆشەدا
یا خەوشێ وەحەوش عەنبەر بۆشەدا
پاس نازکیی لەیل یاگەی وێشەن
جای موشاهەدەی قەیس دڵ ڕێشەن
بەڵ بالای ئالاش وە سەد خەمو چەم
باز وینوون بێخەم وەی چەم یا ئەو چەم
(مەعدووم) تاو یاو دووری زۆر ئاوەرد
تاویاو بینای قسەی پەشێو کەرد
ماخۆلیای یاو ئینە خەێشەن
وەرنە ئەی خەیاڵ پەرێشان چێشەن
فەسڵ وەسڵ بەزم خاسەی نەدیمان
خاوێ بی ویەرد،دیمان ، نەدیمان
بەتاڵەن هەوای دۆس کۆچ کەردە
مەحاڵەن ئامای عومر ویەردە
بنیش نە گێجاو دەریای بێ پەیدا
نە گۆشەی حوجرەی سەفینەی مەیدا

ڕووت ڕووت ئەو جیلوەی ستارەکەر ڕاس
با خودا وە ئیخلاس، ناخودا مەناس
تا باد مراد نە پێوارەوە
کەی بدۆت ئاخر ئەو کەنارەوە [٧٩]

---

[٧٩] —واتە:

دەوروبەری زیارەتگای لەیل تۆزاوییە
زۆر پێویستە ئاوڕشێن بکرێو گسک بدرێ
خزمەت کردنی خاکی سەر گۆڕی ناسک ئەندامان
شایانی چاوو برژانگی (مەعدوومی) یە
ئاوڕشێنی ڕەوشتی چاوە شێدارەکانمەو،
ماڵینیشی ئەرکی برژانگە تەڕەکانمە
با تۆزێ نەیەت بە ڕووی ماڵی نوێیا
با پوش و پەڵاشێ نەکەوێ لەبەرماڵی عەنبەر بۆیا
ڕاگرتنی ناسکیی لەیل لە جێی خۆیایەتی
چونکە دیدگای قەیسی دڵ بریندارە
بەڵکو باڵای ڕازاوەی ،بەسەد سەر بۆ نەوی کردن و چەمینەوە
بێ خەم و خەفەت، بە چاوی سەر یابە چاوی دڵ ، ببینمەوە
(مەعدووم) ! تاوی (تا)ی دووری زۆری هێنا
توایەوەو کەوتە قسە بزرکاندن
ماخۆلانی تا ئەمە خوویەتی
ئەگینا ئەم خەیاڵە پرژو بڵاوانە چین
ڕەزی گەیشتن بە بەزمی ئاهەنگی یارانی تایبەتی
خەوێ بوو، بەسەرچوو، دیمان ، نەدیمان

کارەساتێکی کاریگەری‌تری دوا ساڵەکانی ژیانی مەولەوی کوێربوونیەتی کە دوو ساڵ پێش مەرگی بووە کوێربوون ئەگەر بەش بە حاڵی هەر مرۆیەك کارەساتێکی سەخت و گەورەبێ و لە نیعمەتی دیتن بێ بەشی بکا، بەش بە حاڵی زاناو ڕۆشنبیرێکی وەك مەولەوی کە لە خوێندنەوەو نووسین و هەموو ئەو هەڵسوکەوتانەی دابڕیوە کە بە چاوی ساغەوە ئەکرێن و ، تا ڕادەیەکی زۆر کۆمەڵی فەقێ و مریدو مەنسووبی تەریقەت و هاودەمانی ئەدەبی لێ دوورخستووەتەوەو باری گرانی هەژارییشی چەند قات لەسەر شان قورستر کردووە، دەردێکی گەلێ گرانتربووە .

مەولەوی ئەوەندەی لە دیوانەکەیا بۆ ئێمە مابێتەوە، ئەم کارەساتی کوێربوونەی لە تەنها دووپارچە شیعریا بۆ نەوەکانی پاشەوە خستووەتە سەرکاغەز ،لە یەکەمی ئەم دوو پارچە شیعرەدا لەوانەی باش قەدری زانست و هونەری ئەویان زانیوە،زۆر بە خەستی دەری ئەخا لە بارێکی دەروونیی چەند ناڕەحەت و دژوارا ئەژی.. ئەڵێ : ئەمویست لە پێشانا باسی ناڕەحەتی و زەلیلی و کلۆڵیی خۆمت بۆ بکەم تا ئەیگەیەنمە سەر کوێربوونەکەم، بەلاَم کۆستەکەم

ئارەزووکردنی دۆستی کۆچ کردوو پووچ و بەتاڵە
گەڕانەوەی عومری بەسەرچوو، مەحاڵە
بۆیە، لە گێژاوی دەریای بێ بنی(قەدەرا)
لە سووچێکی ژووری کەشتیی سەرخۆشیدا، داکەوە
ڕووت، تەنها بۆ تیشکی ئەستێرە هەڵبڕە
لەگەڵ خوا بێ گەرد بەو کەشتییەوان مەناسە
چاوەڕوان بە کەی بای ئاوات
لە نادیارەوە هەڵ ئەکاو ئەتخاتە لاوە
(بڕوانەرە: سەرچاوەی پێشوو ، ل ٣٦٣- ٣٦٥)

ئەوەندە قورس بوو هەرلەسەرەتاوە ناچاری کردم بێمە سەرباسی دوایی‌یەکەی و باسی کوێربوونەکەمم کرد..

ئەوجا کە هەرچی لە دڵیایە بەو باسی چڵەپۆپەی کارەساتەی بڕایەوە، کەمێ هێدی ئەبێتەوەو هۆشێکی دێتەوە بەبەراو چەردەیێ لەو ئەنجامانەمان بۆ ئەخاتە ڕوو کە بەهۆی کارەساتی کوێربوونەکەیەوە ڕوویان داوە. لە پارچەی دووهەمیشیانا لە سەرەتادا هەر لەسەر ئەم شێوەیەئەڕواو ، پاشان ئەڵێ کوێربوونی من ئاسانە : ئەوەی مایەی ناڕەحەتی‌یە بۆم ئەوەیە دۆستو برادەرانم ناڕەحەتن بۆم.. جا، وەك هەر موسوڵمانێکی ڕاستی بە قەزاوقەدەر ڕازی ، جاڕی ملکەچیی خۆی بۆ خواستی خوداوەند ئەداو بە سێ‌چوار بەیتی وا تۆزێ سەبووری بە دڵی بدەن، دوایی بە پارچە شیعرەکەی دێنێ ، با گوێی بۆ شل کەین بزانین لە پارچەی یەکەمیا ئەڵێ چی ؟

بینایی دیدەم تۆ وە سلامەت

دیدەنیی دیدار کەوت ئەو قیامەت

ئەربینش نی‌یەن هەی ئاوات وازم

بازهەر تەسکینەن، گۆش وە ئاوازم

وە دڵدا تەفسیل زەلیلی و یەرد

چێش جە ئەوەڵدا ئاخرش ئاوەرد

باز بێ تاقەتیم نە ڕووی پەردەوە

دەرگای گوزەرگای چەند فەرد کەردەوە

هۆرێزاو پێچ وەرد دووی کوورەی دەروون

ئاو ئاوەرد ، بەڵ هوون نە دیدەی گەردوون

ڕێزان جە سەردا بڵێسەم کەم بی
ئەسباب تەحریر ئەی چەند فەرد جەم بی :
باز چێش بۆ یاران دەروون پڕ داخەن
ئەغیاران دەماخ دڵ وە پەرداخەن
سەرد بی‌یەن گەرمیی شەوق هام فەردان
گەرمەن سەردیی زەوق شەوق هام دەردان
ڕێزان سەوزەی گوڵ مەعاریف وە گڵ
چۆڵ بی‌یەن چەمەن جە سۆزەی بوڵبوڵ
نیگای ئیلتیفات گۆشەی چەم کەمەن
ڕووی دەشت سەفای ئەهل دڵ تەمەن
حەڵقەی خەقیەی زیکر ناڵەی هەزار ڕەنگ
چون حەڵقەی دەرگای وێرانان دڵ تەنگ
مشیۆ جە گرد لا ، زاری و شیوەن بۆ
جە کام لا؟ لای دۆس ، کام دۆس؟ وێنەی تۆ
کەی؟ ئێستە، پەی کێ ؟ پەی دیدەی (مەعدووم)
چێش بی‌یەن؟ بی‌یەن جە دیدە مەحرووم

يانئ هاى ڕاسەن ، يا قسەى ناسەن
ديارەن كردەى چەپگەرد هەرپاسەن [80]

---

[80] —واتە:

بينايى ديدەم ، تۆ خۆش بى
ديتنى ديدارى تۆ كەوتە ئەو دنيا
ئەى بە ئاوات خوازراوەكەم، ئەگەر بينينم نەمابێ،
هێشتا هەر شتێ هەيە دڵمى پێ داسوكنێ
ئەتوانم گوێم لە دەنگتەوە بێ
خەياڵى بە درێژى باس كردنى زەليليى خۆمم لە دڵابوو،
كەچى هەر لە سەرەتاوە مەسەلەكە بڕايەوە
بەڵام هێشتايش بێ تاقەتيم لەو دێوى پەردەوە،
ڕێگاى تێپەڕبوونى چەند بەيتێكى بۆ كردمەوە
دووكەڵى كوورەى دەروونم هەستاو لوولى خوارد
لەسەرەوە ڕژايە خوارەوە، بڵێسەم هێور بووەوە
هۆى نووسينى ئەم چەند بەيتەم لا كۆبووەوە :
هۆى چى بێ ياران دەروون پڕ داخە
دەماخى دڵى بێگانەكانيش قۆزو پەرداخە
گەرميى سۆزى هاوڕێيان ساردبووەتەوە
بەڵام ساردىى زەوقى كۆڕى هاودەردان گەرمە
گەڵاى سەوزى گوڵى زانست وەريوەتە ناوخۆڵ
چيمەن چۆڵ بووە لە سۆزى بولبول
بە گۆشەى چاو لاكردنەوەى ياران كەم بووەتەوە

کارەساتێکی ناخۆشیتریش لە ژیانی مەولەویدا سووتانی کتێبخانەکەیەتی کە لەئەنجامی شەڕێکی نێوان خێڵی ئیمامیو تاوەگۆزیدا پریشکی ئاگری شەڕ کەپرەکەی مەولەوییشی گرتووەتەوەو ئاگر بەربووەتە کتێبخانەکەی .

ئاخۆ ئەم کتێبخانەیەی مەولەوی چیی تیا بووبێو سووتابێ ! گومانی تیا نییە نوسخەی هەموو دانراوە ئایینییەکانیو دیوانی شیعرەکانی تیا سووتاوەو بەهۆی ئەوەوە هەرپارچە شیعرێکی کە پێشتر خەڵك نەیاننوسیبێتەوەو مەولەوی خۆیشی لەبەری نەبووبێ، سووتاوەو فەوتاوە، ئەوەتا مەولەوی خۆی لەم بارەوە ئەڵێ

دەمەی هەناسەی گەرم نارەکەم
نە کوورەی دەروون پڕ جەخارەکەم

ڕووی دەشتی خۆشی ئەهلی دڵ تەم دایگرتووە
ئەڵقەی بە نهێنی ناوی خوا هێنانو ناڵەی هەزار ڕەنگ
وەك ئەڵقەی دەرگای وێرانە ماڵان دڵ تەنگە
ئەشێ لە هەموو لایێ زاریو شین بێ
لە کام لا ؟ لای دۆس . کام دۆس ؟ دۆسی وەك تۆ
کەی ؟ ئێستە . بۆ کێ ؟ بۆ دیدەی مەعدووم
چی ڕووی داوە؟ بێ بەش بووە لە بینایی

ئایردان حوجرەی دڵەی پڕ دەردم
سۆچیان کتاو مەجمووعەی فەردم [٨١]

لەمە بەولاوە هیچ نیشانەیەکی ئەوەمان بەدەستەوە نی‌یە کتێبی دانراوی تری لەوانەی ناومان هێنان بەولاوەی بووبیٚ‌و لەوکارەساتەدا سووتابیٚ‌و لای کەسی‌تر نەبووبیٚ، ئەگینا لە یەکیٚ لەدانراوە ماوەکانیا ئیشارەتێکی بۆ ئەکرا، بەڵام بیٚ گومان نوسخە ئەسڵی‌یەکانی خۆی تیابوون‌و سووتاون‌و لەو نوسخە ئەسڵی‌یانەیا پەراوێزی زۆریش بووە کەبەشێکی زۆری لە نوسخەی مەلاو فەقێی ئەم لاو ئەولادا نەنووسراوەتەوەو لەو کارەساتەدا فەوتاوە، ئەگیناهەرهیچ نەبیٚ نوسخەییٚ دوان لەو دانراوانەی بە دەستخەتی خۆی لە لایەکەوە سەریان هەڵئەدا، هەروا دیارە ئەبیٚ کتێبخانەکەیشی بە نیشانەی ئەو ئاگاداری‌یە زۆرەی لە زانستە

---

[٨١] —واتە :

ها ڕاستە، یا قسەو باسی خەڵکە
دیارە کرداری گەردوونی چەپگەرد هەروایە
(بڕوانەرە: سەرچاوەی پێشوو ، ل ٦٥ - ٦٨) .
واتە:
تینی هەناسەی گەرمی ئاگرم
لە تەنووری کوورەی دەروونە پڕ لە زووخاوە کەمەوە
ئاگری بەرداوەتەوە حوجرەی دڵەی پڕ دەردم
کتێبی کۆمەڵەی شیعری سووتاندووم
(بڕوانەرە :سەرچاوەی پێشوو ، ل ١٩٤) .
بابا مەردۆخی ڕۆحانی ئەڵیٚ : مەولەوی هەموو ساڵیٚ گەرمیان‌و کوێستانی کردووەو ، ئەو ڕووداوەی لە یەکیٚ لەو سەفەرانەیا لیٚ ڕوواوە. بڕوانەرە : بابا مردوخ روحانی (شیوا)، تاریخ مشاهیر کرد، جلد اول ، تهران ١٣٦٤ ، چاپخانە پنگوئن .

ئیسلامی یەکان کەلە دانراوەکانی و لەپەراوێزەکانیانەوە دەرئەکەوێ، کتێبی نایابی زۆری تیابووبێ ، سووتابن، بەهەرحاڵ ئەم کارەساتەیش یەکێ بووە لەو دەردو مەینەتانەی لە دواساڵەکانی ژیانیا بەسەریا هاتوون، پارچە شیعرێکی پڕئیشارەتیشی بۆ ئەم بابەتە تەرخانکردووە کەپێشتر دوو بەیتیمان نووسی یەوە.

سەربارو دواچۆڕی ئەم نارەحەتی یانەش پشت شکانیەتی بەهۆی ئەوەوە کە بە کوێری سواری وڵاخێك بووەو لە شوێنێکەوە چووە بۆ شوێنێك و لە شوێنێکی رێگەکەدا لقە درەختێکی لاربووە پێویست بووە سوار ئاگای لە خۆی بێ تا خۆی لێ لابدا ،لە گەڕانەوەدا کەئەگەنە نزیکی شوێنی درەختە لارەکە مەولەوی کە سواری وڵاخ بووەو کابرایەك جڵەوی وڵاخەکەی ڕاکێشاوە، بە کابرا ئەڵێ : ئاگات لێ بێ کە گەیشتینە لای لقە درەختە لارەکە ئاگادارم کە نەوەك خۆمی پیابدەم و بکەومە خوارەوە، کابرایش ئەڵێ : بەڵێ ، بەڵام کە ئەگەنە لای لقە درەختەکە کابرا لە بیری نابێ ئاگاداری کاتەوەو مەولەوی لە پڕ خۆی ئەدا بە لقە درەختەکەداو لەوڵاخەکەی بەرئەبێتەوەو پشتی ئەشکێ و هەڵی ئەگرن و ئەیبەنەوە بۆ ماڵەوەو لە ئەنجامی ئەو ڕووداوەدا لە ساڵی ١٨٨٢ یا ١٨٨٣ دا کۆچی دوایی ئەکاو تۆماری ژیانی ئەپێچرێتەوە .